

Kirken *i* dag

TEMA | Dannelse

Religiøs dannelse i skolen? Se side 12

Da skolen var kirkens datter. Se side 14

TEMA | Dannelse

Indhold

- 3 Det "andet", som er svært at sætte ord på!
af Henrik Bundgaard Nielsen
- 4 Hvad er dannelse?
af Anders Fogh Jensen
- 6 Livslang dannelse
af Jørgen Carlsen
- 8 Kloge hænder
af Mattias Tesfaye
- 11 Replik om dannelse I
af Rasmus Botoft
- 12 Religiøs dannelse i skolen?
af Alexander von Oettingen
- 14 Da skolen var kirkens datter
af Keld Grønder-Hansen
- 17 Replikker om dannelse II
af Kjeld Holm og Bodil Jørgensen
- 18 Gudstjeneste som dannelse af menneskelighed
af Jørgen Demant
- 20 Kirken og dannelsen
af Asger Baunsbak-Jensen
- 22 Dannelse på sogneplan
af Suzette Munksgaard
- 23 Filosofiske saloner på Vesterbro
af Birgitte Engholm
- 24 Livtag med "Livtag"
af Leise Christensen
- 25 Med troen i samtalelaboratoriet
af Birgitte Stoklund Larsen
- 26 Opbygning af værdier på tværs af generationer
af Karin A. Vestergaard
- 27 Store Julebage-Hyggedag
af Jørgen Lundblad
- 28 Folkekirken og den nye skolereform
af Peter Hundebøll
- 30 Fejring af Skole i 200 år
- 31 Nyt fra Kirkefondet

Nr. 1 | marts 2014

13. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet, Peter Bangs Vej 1,
2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag er redigeret af:
Charlotte Lydholm

Temagrupper bag nr. 1 | 2014:

Bent Andreasen, Birgitte Stoklund Larsen, Helle Krogh Madsen, Suzette Munksgaard, Henrik Bundgaard Nielsen og Charlotte Lydholm

Layout og produktion:

Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2014: Kr. 240,-

Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved henvendelse til Kirkefondet

Forsidebillede:

Fra Filosofisk salon i Gethsemane Kirke på Vesterbro. Foto: Sille Arendt

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Det "andet", som er svært at sætte ord på!

"Robåden"

Der var kunst på væggen i spisestuen, tunge mahognimøbler og ægte orientalske tæpper. Selv familiens yngste på 10 år fornemmede, at vi var på besøg i et hjem med en vis stil. Et sted præget af dannelse? Men alligevel gippede det lidt i drengen, da værten for enden af bordet pludselig udbød:

"Tror du, det er en robåd?" For den stakkels dreng havde på et tidspunkt lagt kniv og gaffel fra sig, som det så ofte sker derhjemme – med kniv og gaffel strittende ud på bordet på hver sin side af tallerkenen. Var det mangel på dannelse fra hans side? Nej – for dannelse er noget meget dybere. Som højskoleforstander Jørgen Carlsen skriver i sin artikel i dette nummer af "Kirken i dag", så er det "at være dannet er ikke bare at efterleve nogle sociale etikette-regler. Dannelse involverer de dybeste lag i et menneskets personlighed og omfatter både selvindsigt og ud-syn."

At komme til orde

Denne forståelse af dannelse – at det har at gøre med de dybeste lag i et menneskes personlighed – stødte jeg

forleden dag på hos et menighedsråds-medlem fra et lille østjysk landsogn. Han sagde, at de oplæg, vi var kommet med fra Kirkefondets side, mindede ham om de gode højskoleforedrag, og han fortalte med glød i stemmen om sit eget højskoleophold for snart 50 år siden. "For der lærte jeg at snakke med andre end bønder", sagde han. Det var ikke kompetencer og uddannelse i traditionel forstand, han havde fået på højskolen. Med et ofte anvendt ord så var det livsoplysning. For som han selv sagde: "På landbrugsskolen havde jeg lært alt, hvad der skulle til for at være en god bonde. Men højskolen – det var noget andet". Og dette andet – som han ikke rigtig kunne sætte ord på – det var måske netop dannelse, som bl.a. for ham efter højskoleopholdet førte til et livslangt engagement i det lokale foreningsliv og i den lokale sognekirke.

Den aften, hvor jeg mødte manden, blev han i forbindelse med Kirkefondets "Lokal Kirkeudvikling" introduceret til en arbejdsform, som vi kalder "lytte til ordet og hinanden". Meget kort beskrevet gælder det om, at man sammen læser en tekst fra Bibelen og

derefter deler med hinanden, hvilke tanker man helt spontant får ved at høre den tekst. Vi læste, hvorledes Jesus siger: "Med Guds rige er det ligesom med en mand, der har tilsået jorden; han sover og står op, nat og dag, og kornet spirer og vokser, uden at han ved hvordan. Af sig selv giver jorden afgrøde, først strå, så aks, så fuld kerne i akset." Jeg fornemmede på den ene side, at den ældre mand fra menighedsrådet var lidt beklemt ved at skulle udtale sig om det, som var søndagens prædiketekst, for ud over mig sad også mandens egen præst med ved bordet. Og vi var jo begge uddannede teologer. Men på den anden side så tror jeg også, at han trak på sine erfaringer helt tilbage fra højskolen, hvor han havde "lært at snakke med andre end bønder". Han var også en mand af få ord – så derfor var der ikke brug for lange udredninger fra hans side, om hvilke tanker den pågældende tekst gav ham. "Livet er blevet os givet", sagde han.

Jeg var ikke i tvivl. I mit møde med denne mand stod jeg overfor et menneske, der var blevet "til nogen – en person, der myndigt er i stand til at begå sig i verden og have sine meningers mod", som Jørgen Carlsen skriver.

Forpligtethed

Højskolen, folkeskolen, gymnasiet, de frie folkelige foreninger osv. – der er mange instanser, som er med til at danne mennesker i dag. Også kirken er en vigtig medspiller, hvor det især er vigtigt for kirken at danne mennesker til at kunne se ud over sig selv. Med udgangspunkt i bl.a. budskabet om næstekærlighed er kirkens bidrag i dannelsesprocessen at pege på forpligtetheden på hinanden, fællesskabet og skaberværket. ■

Foto: Charlotte Lydholm

Anders Fogh Jensen
filosof og foredragsholder

Hvad er dannelse?

Universer kan være så lukkede om sig selv, så selvbekræftende, at ethvert fænomen blot virker som endnu en legitimering af det bestående. Universer kan være så glatbarberede, at selv en Truman fra filmen "The Truman Show" ikke kan sejle imod væggen. Dannelse er at sejle mod væggen. Det vil sige at opdage denne verdens grænser.

Grænsekendskab

At opdage denne verdens grænser kan man kun, hvis man kender til denne verden. Derfor er dannelse også kendskab. Men ikke ulideligt faktakendskab, som kollegiets halvstuderede røvere, der sidder oppe hele natten og bekræfter sig selv og hinanden i deres Trivial Pursuit. Ikke ulideligt navnekendskab, som Handels-højskolens namedrop-pere, der spreder slør af navne for at fingere mening. Ikke ulidelig minutøst kendskab til samfundsstatistik som angloficerede sociologer sidder og tæller om kap med. Men ulideligt kendskab til hvad der foregår i samfundet som idé- og handlingsmæssige overlapninger. Det vil sige: Ikke nødvendigvis kendskab til post-spice, der snart bliver post-beckham – eller til huspriserne på Ærø, men nok en fornemmelse af hvad kulturindustrien beskæftiger sig med, og hvorledes husprisstigninger fører til økonomiske omfordelinger, som selv ikke en fradrags-forførende friheds-flirtende neoliberal regering kan følge med til.

Altså: Viden om, hvad der i de store linjer foregår i de realiteter og scenarier, som nogle erhvervsfolk med et fornærmende udtryk kalder 'den virkelige verden'. For det er dog en snæversynet virkelighedsopfattelse at regne forventninger til aktiemarkedet og terrortrusler for mere reelle end de

tanker, der lyser lige ind på de selv-samme handelsmænds virkeligheds-forvrængninger og fortidsfortrængninger. Intet er mere virkeligt i vor samfunds business end scenariet. I så fald er dannelse ikke i virkeligheds-business, men kender nok til den.

Dannelse er orienteringssans. Dels er dannelse at kunne orientere sig i denne verden uden at kende ethvert TV-show. Det er at kunne bygge bro mellem de søjler af kulturelt kendskab, man har. At vide, hvad der er Monty-Pythonsk uden nogensinde at have set en Monty-Python. Dannelse er erhvervet stedsans, uden at have været alle steder.

Dannelse er ikke bare at orientere sig i denne kultur, men også i det fremtidige og det mulige. Det er at møde uoverskueligheden med begavelse, fordi man har horisont: Dannelse er at orientere sig begavet i fremtidens uoverskuelighed med fortiden som horisont. Dannelse er horisont.

Horisont

Dannelse er at have sovet på det. At have sovet på noget betyder at have fået sig en horisont. At få sat tingene lidt i perspektiv og se, hvad de står ved siden af, foran, bagved. At reagere uden horisont er at tage en chance: Chancen for at tingene tager sig ligesådan ud i morgen. Dannelse tager tid,

Dannelsen limer sammen. Den ser, at nutidens fremtidsprojekter allerede er forudgrebet i fortidens greb om nuet.

Dannelse er orienteringssans. Dels er dannelse at kunne orientere sig i denne verden uden at kende ethvert TV-show. Det er at kunne bygge bro mellem de søjler af kulturelt kendskab, man har. Dannelse er erhvervet stedsans, uden at have været alle steder, skriver Anders Fogh Jensen i artiklen.

og det tager ofte tid at placere tingene i deres horisont. Derfor egner dannelsen sig ikke til denne tid.

At mangle horisont er også et perspektiv. Vor tid er fyldt med perspekti-

visme: Med konstruktion af perspektiver og vinkler, der alle kan være lige gode, fordi denne tids menneske altid har lige meget ret. Den form for tidsbunden perspektivisme er blot camoufleret nihilisme: Den decentraliserer både ansvar og værdier, og omdøber det til frihed.

Dannelsen er ved at kvæles i den individuelle friheds greb. Kompetenceudvikling hedder det. Men de to ting er ikke det samme: Kompetenceudvikling er udvikling af individualitet, der muliggør, at individet kan begå sig i en kultur med løse bånd. Sociale kompetencer er ikke træk ved et samfund, at det er socialt; sociale kompetencer er individuelle kompetencer til at begå sig individuelt.

Dannelse går vejen om det almene for først sekundært at kende sig selv. At være dannet er at kende til jordlagene og kunne forbinde dem med istiden, ligesom kendskabet til kemien kan forbindes med madlavningen. Dannelsesprocessen går udad mod selvforglemmelsen, ikke med det mål at finde sig selv, men med det mål at finde verden. Og først derude et sted kan det være heldigt at blive til, at dannes.

Sjovt nok ender friheden til eget perspektiv næsten altid med det samme blik. Den, der starter med navleperspektivet, forventer, at verden ligner en livmoder.

Kun ved at lade verden føde sig, kan man dannes.

Splittelse

Dannelse er splittelse. Dannelse er at vide, hvordan man lever i den nærværende kultur, uden rigtigt at blive ét med den, fordi man har en bevidsthed, der rækker ud over kulturen. Derfor er den dannede bevidsthed både en

lykkeligt drømmende bevidsthed om det, der kunne blive, og en ulykkelig bundet bevidsthed til det, der er.

Men dannelsen limer sammen. Den ser, at nutidens fremtidsprojekter allerede er forudgrebet i fortidens greb om nuet. Den dannede ser, at det kast, han gør, allerede er kastet, og indstiller sig derfor på, at han kun kan afbøje kastet.

Dannelse hænger sammen med erfaring på den måde, at den ikke er en viden om, hvad der vil komme, men nok en bevidsthed om, hvad man kan gøre noget ved, og hvad man ikke kan.

Dumhed er de mennesker, der da de ikke vidste hvad de skulle, rakte fingeren i vejret for at finde ud af, hvad vej vinden blæste. Men dumme blev de først, da de velfriserede og glatbarberede cyklede i medvinden og sagde til hinanden: "Se, det blæser ikke". Den dannede ved, at det blæser, også selvom han har medvind, for han stopper ind i mellem op og vender sig om mod historien.

Dannelse er følsomhed over for den kildren, som historiens vind tilbyder at kærtægne nutidens arrede ansigt med. ■

Anders Fogh Jensen har bl.a. skrevet bøgerne "Metaforens magt", "Projektsamfundet", "Projektmennesket" og senest "Hvordan skal jeg leve mit liv, Kierkegaard?". Han deltag også i de filosofiske saloner i Gethsemane Kirke. Læs artiklen om dette på side 22. Læs flere af hans artikler m.m. på www.filosoffen.dk

Jørgen Carlsen

mag. art. i idéhistorie, formand for Testrup Højskole og medlem af Det Ethiske Råd

Livslang dannelse

Forandringsparathed er et af tidens modeord. Vi skal kunne omstille os og flytte os, være innovative og udvikle vore kompetencer til lands, til vands og i luften. Gør vi det, er vi klædt på til at begå os i den moderne konkurrencestat. Den stående dagsbefaling i dagens Danmark er kompetenceudvikling. Derfor satses der mere end nogensinde på uddannelse, og det skal vel at mærke ske effektivt og hurtigt med de færreste omkostninger for forretningen Danmark.

Politikerne drejer rastløst på alle mulige knapper i uddannelsessystemet med henblik på at effektivisere uddannelsesforløbet – lige fra folkeskolen til universitetsuddannelserne. Aldrig nogen sinde har uddannelsessystemet været så meget på speed, som i vore dage. Selv frikvartererne i folkeskolen er nu underlagt nyttens hoveri og ansues i et præstationsperspektiv. Uddannelsesforskere har peget på, at deres ultimative begrundelse er, at eleverne her får mulighed for at regenerere deres læringsevne, så de er klar til næste optankning. I den anden ende af uddannelsesforløbet på de lange videregående uddannelser bliver pishen svunget over nakken på de studerende. Frem for alt skal de skynde sig noget mere med færdiggørelsen af deres uddannelse. De skal frem for alt ikke opføre sig på samme måde, som de politiske magthavere gjorde, da de selv var unge.

Alt dette skyldes mere end noget andet det internationale konkurrencepres, som er fremprovokeret af globaliseringen. Hvis danskerne skal klare sig i fremtidens verden, må vi rubbe os. Ellers løber kineserne som bekendt med bolden.

Dannelse handler om, hvem du er

Al respekt for uddannelse og faglig

dygtighed. Men det er alt sammen omsonst, hvis det sker på bekostning af den personlige dannelse. Uddannelse handler om, hvad du kan – og det er bestemt godt at kunne noget, at gøre karriere og blive til noget. Dannelse handler om, hvem du er. Dannelse har med din egen person at gøre. Din karakter og identitet. Dannelse drejer sig ikke om at gøre karriere, men at blive til nogen – en person, der myndigt er i stand til at begå sig i verden og have sine meningers mod. Der er en lang række spørgsmål her i livet, man ikke kan uddanne sig til at svare på: Hvad er smukt? Hvad er grimt? Hvad er retfærdigt? Hvad er uretfærdigt? Hvad er rigtigt? Hvad er forkert? Hvad er godt? Hvad er ondt? Hvad er vigtigt her i tilværelsen? Hvad er mindre vigtigt? Osv. Alt dette er dannelsens gebet.

Dannelse hele livet

En uddannelse er noget, man lægger bag sig. Når man har bestået sin afsluttende eksamen, er man færdig med sin uddannelse. OECD opererer ganske vist med betegnelsen "livslang uddannelse", hvor man løbende skal opdatere sine faglige kompetencer. Det kan såmænd være fornuftigt nok – bare det ikke tager overhånd, så man tror, at meningen med livet er at dø på en særligt fagligt kvalificeret måde. Dannelse er til gengæld noget, man aldrig lægger bag sig. Dannelsen bliver man aldrig færdig med. Den foregår livet igennem uden afbrydelse.

At være dannet er ikke bare at efterleve nogle sociale etikette-regler. Dannelse involverer de dybeste lag i et menneskets personlighed og omfatter både selvindsigt og udsyn. Mangel på dannelse indebærer, at man er en fremmed gæst i sin egen virkelighed – man er kort sagt ikke sig selv.

Den for mig at se mest gangbare definition af dannelse finder vi hos den danske guldalderforfatter Meir Aron Goldschmidt. "Dannelse er den udviklede evne til opmærksomhed", siger han. Det er værd at bemærke, at opmærksomhed her netop forstås som en evne. Utrolig mange bestræbelser går i vore dage ud på at få opmærksomhed. Man vil gerne ses og høres og lægges mærke til. Tænk på de sociale medier med Facebook, Twitter og Instagram. Men når talen er om dannelse, er opmærksomhed noget, man udviser over for andre. Opmærksomhed er ikke noget, man får, men noget man giver.

Dannelse drejer sig ikke om at gøre karriere, men at blive til nogen – en person, der myndigt er i stand til at begå sig i verden og have sine meningers mod.

En god sang er en slags sjælsrejse

Der findes mange måder at opøve sin opmærksomhed på. En af dem er at synge sange og salmer. Her må den emsige kompetenceudvikling og dens målrettede kikkertsyn vige pladsen for dannelsens åbne opmærksomhedsrum. Sange er så at sige digte, der virker. At synge en god sang er en slags sjælsrejse, der udvider vores opmærksomhed. Pointen er ikke, at vi får en hel masse at vide, som vi ikke vidste. Tværtimod bliver vi mindet om en hel masse, som vi måske havde glemt, at vi vidste. En god fællessang afslører en virkelighed, som vi selv er en del af. Den er en slags opmærksomhedskur, som får os til at genopdage glemte eller oversete betydninger i vores tilværelse. Den trækker os ud af den sløve og mekaniske hverdagsrutine og modvirker, at livet blot bliver en vanesag – eller måske ligefrem en dårlig vane.

Gode fællessange er med til at skærpe opmærksomheden over for det underforståede under, at vi er levende, med alt hvad dette indebærer. De leverer en poetisk bevidsthedsmassage, der øger tankegennemstrømningen. De minder os om solen, der stiger af havets skød og om skovens dybe stille ro, hvor aftnens fred sig stille sænker ned. De minder om en hel masse, der foregår i os og omkring os. En hel masse, der er værd at holde af og skønne på. Det er kort sagt umådeligt dannende at synge fællessange.

Det er ikke nogen hemmelighed, at det i de sidste mange år har stået temmelig sløjt til med fællessangen i folkeskolen. Det er lige før, man her har fornemmet en stemning af lige før

lukketid. Og der har virkelig været grund til bekymring på dannelsens vegne. Men bedst som man tror, der er ved at være lukket og slukket, falder øjnene på følgende overskrift på forsiden af Kristeligt Dagblad (12.2. 2014): ”Morgensangen er vendt stærkt tilbage.” Artiklen fortæller, at 9 ud af 10 skoler har fælles morgensang, og at der dagligt synges på halvdelen af skolerne. Selv salmerne er vendt tilbage. De synges på to tredjedele af skolerne med morgensang.

Jeg kan kun sige ”mit vinterfrosne hjertes kvarts må smelte ved at se det.” Her er det første spæde forårstegn, der vidner om, at det ikke kun går ned ad bakke med dannelsen her i landet. Måske er vi ligefrem ved et vendepunkt for dannelsens vilkår i konkurrencestaten Danmark. Lad os håbe, det er tilfældet. ■

En god fællessang afslører en virkelighed, som vi selv er en del af. Den er en slags opmærksomhedskur, som får os til at genopdage glemte eller oversete betydninger i vores tilværelse, skriver Jørgen Carlsen, og glæder sig over, at morgensangen er på vej tilbage mange steder.

Foto: Flemming Staal

Foto: Morten Holtum

Mattias Tesfaye

murersvend og folketingskandidat for Socialdemokraterne

Kloge hænder

Den italienske violinbygger Stradivari nåede at lave omkring tusind strengeinstrumenter indtil sin død i 1737. Han var en mester til at udvælge og bearbejde træ på en måde, så instrumenterne stadig kan sælges til omkring ti millioner kroner. Mange musikere ville give deres højre arm for bare et par timer med en af Stradivaris violiner. Familien Stradivaris værksted blev overtaget af de to brødre Omobono og Francesco, der godt nok var udlærte violinbyggere, men primært levede af arven fra deres far. Sønnerne formåede ikke at lære Stradivaris særlige håndværksmæssige viden, derfor gik hemmeligheden bag violinernes specielle klang tabt. Efterfølgende har instrumentmagere gennem to-tre århundreder forsøgt at genopfinde mesterens håndværk med både klanganalyser og kemiske prøver af de berømte violiner – men forgæves. Hændernes viden skal stædigt og bevidst leveres videre fra generation til generation, ellers går den tabt. Vestafrikanerne forklarer det meget rammenede i ordsproget; en gammel håndværker er som et brændende bibliotek.

Det gode bygningshåndværk er forsvundet

I dag vil enhver murersvend på ferie i Stradivaris hjemland blive overrasket over det elendige flisearbejde i nyere italiensk byggeri. Fugerne mellem gulvets klinker svinger adskillige millimeter, og skæringerne omkring rørgennemføringer er sjuskede og grove. Vi undres, fordi de mange hundrede år gamle bygninger i det samme land kan fremvise nogle af de smukkeste flisemosaikker, der nogensinde er udført. På samme måde har jeg rystet på hovedet af typehusbyggerier i Londons forstæder, hvor murblokke hånd-

hejses op på stilladset en efter en og mures i flugten med sådan en usædvanlig sløvhed, at det nu diskuteres i England, hvor alvorligt det er, at produktiviteten i byggefagene er raslet ned. Det samme land, som byggede katedraler, da andre europæere levede i lerklinede hytter, og murede en tunnel tværs under Themsen, da halvdelen af kloden stadig troede, at jorden var flad, har efterhånden helt mistet grebet om godt bygningshåndværk. Det skyldes en fejlagtig opfattelse af, hvad viden egentlig er.

Ikke al viden man kan læse sig til

På Københavns Hovedbibliotek kan du låne en bog om den professionelle cykelsport. En anden om Amager Cykle Rings historie. Og en tredje med rejsebeskrivelser fra cykelture gennem Danmark. På Google kan du finde sundhedsplejersker, der anbefaler dig at cykle, og opfordringer til forældre om først at give deres børn en løbecykel uden pedaler og senere en kæp under sadlen. Men hverken Hovedbiblioteket, Google eller andre samlinger af skriftlig viden forsøger eller formår at lære en person, hvordan man cykler. At holde balancen og sikre

fremdrift på to pumpede gummidæk er faktisk ikke så let, som det ser ud – bare spørg en af de voksne i Danmark, der aldrig har fået det lært: Cykling er forbandet svært, og mange ville sikkert ønske, at de kunne lægge sig hjem under dynen med en kop kaffe og en bog fra biblioteket og få lært at cykle en gang for alle. Men den bog kan ikke skrives, fordi den viden, det kræver at cykle, er indarbejdet som rutiner på vores balancenerve, i vores muskulatur, i vores syn og hørelse. De fleste af de hundredvis af små avancerede bevægelser vores krop gør, når vi cykler, sker ubevidst, og på baggrund af indlærte erfaringer fra sidste gang, der kom en katevind fra venstre eller en kantsten, vi skulle op over. Psykologen Gary Klein har studeret den viden, der ikke kan indlæres bogligt. Efter studier af brandmænd beskriver han, hvordan folk, der er eksperter i noget – i dette tilfælde at slukke brande opdager og reagerer på fænomener, der er usynlige for os andre. Det kan være en knirken i trækonstruktionen eller ændringer i temperaturen. Ligesom cyklistens bygger de fleste af brandmandens vurderinger på erfaringer fra tidligere konkrete oplevelser.

Bogstaver og ord kan meget, men ikke al viden er tilgængelig gennem vores sprog – meget viden er gemt i kroppen, og kan kun formidles gennem hænderne. I den skandinaviske håndværkerforskning kaldes det ”tavs viden”. En person, der er dygtig til at formulere sig skriftligt, er altså ikke klogere end en person,

En person, der er dygtig til at formulere sig skriftligt, er altså ikke klogere end en person, der er dygtig til at formulere sig tavst gennem hænderne – det er blot en anden form for viden vedkommende formidler.

der er dygtig til at formulere sig tavst gennem hænderne – det er blot en anden form for viden vedkommende formidler.

Hændernes hovedbibliotek af ikke-sproglig viden er enormt og kan fuldt ud måle sig med den skriftligt formulerede viden, som hovedet har ophobet gennem tusinder af år. Hænderne er den del af vores krop, der foretager de mest komplicerede viljestyrede bevægelser. De svejser en stålplade, sender SMS'er i nærmest unaturlig høj hastighed og spiller på guitar, skræller kartofler eller lægger make-up.

Hvordan bliver man rigtig god til noget?

Inden for sportsverdenen har udviklingspsykologer gennem mange år forsket i, hvad det kræver at blive rigtig god til noget. Op gennem 1980'erne og 1990'erne udgav den svenske psykolog Anders Ericsson flere undersøgelser, der alle kredsede om dette emne, og han konkluderede, at tyve timers ugentlig træning i ti år vil skabe evner på mester-niveau. Det svarer til ca. 10.000 timers øvelse, hvor man stædigt og fysisk indarbejder kroppens tavse viden.

Adskillige forskere har ligesom Ericsson bekræftet, at ca. 10.000 timer med den rigtige træning giver den udøvende mulighed for at præstere på mesterniveau. Det skyldes, at vi har tillært os bevægelserne så grundigt, at kroppen har tilegnet sig dem som en rutine. Ofte er rutinen så indgroet, at det kan være svært for den professionelle guitarist at spille forkert eller for murersvenden at mure skævt. Det skyldes, at både musikerens akkord-

greb og murerskeens bevægelser er indlejret så dybt i kroppen, at de kan være særdeles svære at aflære igen. De er blevet en vane.

Den svenske fodboldstjerne Zlatan Ibrahimovic udgav i 2011 en selvbiografi, der blandt meget andet handler om hans forhold til træning. "Det vigtigste var ... finterne og de smukke ting. Det var meget med "oj, oj! Wauw! Se lige den!" Man skulle imponere de andre med tricks og driblin-

ger, og man måtte øve og øve, indtil man var den bedste ... Vi spillede bare løs. Vi var helt utrættelige, og det var små områder, vi spillede på. .. Jeg lærte hele tiden nye ting. Det var jeg nødt til. Ellers fik jeg ingen "wauw", ingen som triggede mig i gang, og tit havde jeg bolden med i seng og lå og planlagde, hvilke tricks jeg ville lave næste dag... Vi var mange, der gjorde det

Fortsættes næste side ►

Kloge hænder

Fortsat fra side 9

Foto: Morten Holtum

sådan. Men jeg tog det et skridt videre. Jeg gik dybere ind i det. Jeg var mere omhyggelig med detaljerne. Jeg blev besat, helt ærligt.”

Sådan skabes en fodboldspiller i absolut verdensklasse. Zlatans nuværende kreativitet på fodboldbanen er skabt gennem stædigt opøvede rutiner. Psykologiprofessor Lene Tanggaard har undersøgt, hvordan børn tillærer sig kreativitet som Zlatans: ”Fagligheden skal være i orden,” skriver hun, ”for kreativitet og faglighed er hinandens forudsætninger. Man skal vide, hvad der allerede findes for at kunne finde på fornyelsen.”

Lene Tanggaard argumenterer i forlængelse af den amerikanske sociolog Richard Sennett, der beklager, at den udenadslære, der er forbundet med at lære et praktisk håndværk, er sat i skammekrogen: ”Den moderne pædagogik er bange for terperi i undervisningen, som den opfatter som sløvende for intellektet. Den oplyste lærer, der er bange for at kede børnene og ivrig efter at give dem konstant varierede stimuli, undgår måske rutinemæssighed – men fratager derved børnene muligheden for at lære af at se

Hemmeligheden bag kreative driblinger, godt violinspil og sølvsmedens arbejde er læringsmiljøer, der gør det muligt at opøve rutiner gennem træning og udenadslære i praksis. Derfor truer skolens negligering af praktisk arbejde og godt håndværk kulturgrundlaget for vores samfund

nærmere på deres egen indgroede praksis og modulere den indefra.”

Det er hændernes skyld

Filosoffen Anaxagoras fra antikkens Grækenland hævdede meget ramrende, at det er menneskets hænder, der gør os til det mest intelligente dyr. Det er hændernes skyld, at det er os, og ikke flodhestene eller myreslugerne, der styrer planeten. Det er håndværket – ikke bøgerne – der har flyttet

os ud af naturen og ind i kulturen. Mennesker, der gennem 10.000 timers øvelse har tilegnet sig evner på højt fagligt niveau, er altså samtidig bærere af samfundets kultur.

Et samfund uden faglighed er derfor også et kulturløst samfund. Hemmeligheden bag kreative driblinger, godt violinspil og sølvsmedens arbejde er læringsmiljøer, der gør det muligt at opøve rutiner gennem træning og

udenadslære i praksis. Derfor truer skolens negligering af praktisk arbejde og godt håndværk kulturgrundlaget for vores samfund. ■

Artiklen er et uddrag fra bogen ”Kloge hænder – et forsvar for håndværk og faglighed”, som Mattias Tesfaye udgav på Gyldendal i 2013.

Replik om dannelse I

**Rasmus Botoft,
skuespiller**

Hvad og hvem har været med til at danne dig?

Mine forældre har naturligvis haft en meget stor betydning for min dannelse.

Min far var meget entreprenant og dygtig til at opfinde platforme, hvorfra han kunne udfolde sig og brillere. Mine forældre underviste primært på AOF i alkens fag, og jeg var ofte med og sad og lyttede og så film fra Statens Filmcentral, som de havde lånt hjem. En film af Ole Roos om Cheopspyramiden i Egypten står stærkt i min erindring. Jeg har siddet med mine actionman-figurer og lyttet til min fars foredrag om udgravningerne på Knossos, græsk mytologi, kunstskat-

tene på museumsøerne i Berlin, og hvor de oprindelig kom fra, Sankt Petersborgs arkitektur og meget, meget andet.

Mine forældre arrangerede kunst- og kulturrejser til europæiske storbyer og Grækenland i særdeleshed. Som børn var mine søskende og jeg altid med på disse rejser, og jeg har været på utrolig mange museer mange steder i Europa i min barndom. Og besøgt virkelig mange kirker og katedraller. Jeg forstod bestemt ikke alt det, mine forældre viderefremmede, men alle disse indtryk har præget mig. Ad den vej har jeg lært meget om kulturforståelse, kunst, arkæologi, billedkunst, teater og stenøkser. Det har været en stor del af min dannelse, vil jeg sige. Jeg har lært, at det er vigtigt at kigge ud af ens egen osteklokke. At se

andre kulturer, andre måder at leve på, andre måder at omgås på og tænke på. At se og forstå allerede som barn, at der er mange måder at leve livet på, at der findes andre værdisæt end de mest oplagte.

Alle disse rejser har været med til at danne mig, og jeg synes, det er meget vigtigt at rejse ud og blive blæst igennem. At være åben over for nye indtryk betragter jeg som meget vigtigt og livgivende for mennesket.

Som ung læste jeg også meget og elskede at gå på biblioteket. Jeg holder meget af de danske biblioteker. Dem skal der værnes om. De er ganske unikke.

Jeg må også nævne det at gå i gymnasiet. Jeg synes, jeg fik en god almen viden i alle mulige retninger i min gymnasietid på Rysensteen Gymnasium på Vesterbro.

Hvad og hvem har du været med til at danne?

Om jeg har været med til at danne andre, ved jeg ikke. Jeg er jo med til at danne min søn, og de mennesker, man omgås meget, påvirker man jo og påvirkes af, og er på den måde med til at danne hinanden.

Al vores arbejde med "Rytteriet" på alle mulige platforme, bilder jeg mig ind, at der også ligger noget, folk kan bruge i livet. Der er i hvert fald masser af tankegods at tage fat i, synes vi selv. Der er fjollede lag i vores arbejde, men der er også dybere lag i "Rytteriet", og vi får da ofte meget fine tilkendegivelser fra mennesker, der har set og oplevet mere, end det at grine af "Rytteriet"s mange figurer. I vores nye forestilling på Bellevue Teatret er der i hvert fald også et smukt kærlighedsbudskab. ■

Rasmus, nederst til højre, er den ene del af "Rytteriet", der er kendt fra radio og tv. Er lige nu aktuel med showet "Rytteriet Live 2", der spiller på Bellevue Teatret 29. marts-24. maj.

Foto: Isak Hoffmeyer

Alexander von Oettingen
udviklingsdirektør, dr.pæd. på UC Syddanmark

Religiøs dannelse i skolen?

Engang havde religion og skole meget med hinanden at gøre. Men hvad med i dag? Spiller det religiøse og den religiøse dannelse stadig en rolle i skolen i dag?

Religion og skolen? Har det overhovedet noget med hinanden at gøre? Engang havde det. Dengang var skolen et barn af kirken – som man så ofte siger – og da man i 1814 formulerede den første skolelov, var det religiøse et helt centralt element. Således hedder det i fjerde kapitel paragraf 22, at børn skulle blive dannet ”til gode retskafen Mennesker, i Overenstemmelse med den evangeliske-christelige Lære; samt til at bibringe dem Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borger i Staten.”

Samtidig blev det pålagt, at sognepræsten holdt opsyn med skolen og dens virke. Så dengang var sagen klar. Det religiøse og nærmere bestemt kristendommen og skolen var tæt forbundne kar – både indholdsmæssigt og organisatorisk.

Mange argumenter imod religiøs dannelse i skolen

Men hvad med i dag? Spiller det religiøse og den religiøse dannelse stadig en rolle? Er vi ikke kommet meget længere i udviklingen af skolen, hvor talen om religiøsitet og religiøs dannelse derfor ikke giver så meget mening mere? Religiøs dannelse, det lyder ret antikveret i et sekulariseret samfund. Tiden er løbet fra den del af undervisningen.

Der findes mange argumenter imod, at skolen stadig har et religiøst

opdrag. Nogen fremhæver, at troen er en subjektiv sag, som ikke kommer skolen ved. Skolen skal hellere formidle demokratiske værdier. Hvad den enkelte måtte tro eller ikke tro må klares i privatsfæren, familien eller i menigheden. Desuden lever vi i et videnssamfund, siger andre, hvor skolen er den helt centrale videns- og uddannelsesinstitution. Undervisningen skal forberede børn til det fremtidige globale samfund, og her spiller religion ikke den helt store rolle. I fremtiden drejer det sig mere om kompetencer og livslang læring, og troen er nu engang mere en kirke- end en skole-sag.

Men selvom det religiøse skulle være en del af skolens dannelse, hvilken religion skulle det så være? Vi lever med multikulturelle livsformer og i virtuelle online virkeligheder, hvor

så tage sig af? Jovist har vi kristendomsundervisning, men den kan man fritages fra, så hvorfor stadig holde fast i noget, som mere og mere er for de få?

Indvendingerne er selvfølgelig trukket alt for skarpt op, men lignende udsagn kan man møde hos borgere, politikere, lærere, pædagoger, studerende og endda også inden for den pædagogiske forskning.

Skolen skal forholde sig til religiøs dannelse

I den herskende uddannelsespolitik og pædagogiske forskning har kristendomsundervisning og hele skolens religiøse dannelsesbetydning tabt sin forklaringskraft. Religion er ikke mere noget, der naturligt hører med til skolens hverdag, som morgensang engang gjorde, men den er – pædagogisk betragtet – blevet suspækt og dermed et fremmed barn af skolen.

Men selvom argumenterne er trukket skarpt op, er spørgsmålet berettiget, hvorfor vi i dag stadig har brug for, at skolen forholder sig til den religiøse dannelse? Det kan der være mange grunde til. Den tyske religionsforsker Reiner Preul har fx påpeget, at det moderne samfund ikke er et a-religiøst samfund.

Tværtimod spiller religion og det religiøse sprog en central rolle i vores forståelse af samfundets indretning og vores tyding af tilværelsen. Stik imod mange sociologers fremtidsprognoser

Det er vigtigt, at børn lærer at forholde sig til deres religiøse eksistens og sameksistens, og det vil sige, at de lærer, hvad der er det religiøses særlige domæne og herunder religion som offentlig viden og handlen

det ikke giver mening, at skolen skal formidle en religiøs identitet eller dannelse. Kristendommen er kun en blandt mange livsformer og mediale identiteter. Hvilken af dem skal skolen

lever vi i dag ikke i en tid, hvor det religiøse er fortrængt, men hvor det tværtimod er blevet mangfoldigt. Så spørgsmålet er ikke, hvordan man modvirker sekulariseringens vilkår eller mediernes nye virtuelle virkeligheder, men hvordan man kan lære at omgås religiøs pluralitet.

I tilknytning til den tyske teolog Friedrich Schleiermacher (1768-1834), der har præget den moderne forståelse af religiøs dannelse, fremhæver Preul, at religion har sin egen selvstændige berettigelse. Religion er hverken tænkning eller handlen, men anskuelse og følelse. På samme måde som vi har et fornuftsforhold og etisk forhold til vores egen eksistens, står vi også i et religiøst selv- og verdensforhold. Som erkendende og handlende mennesker er vi produktive og styrende i vores liv, men også afhængige af andre, som vi kan tage indflydelse på. I det religiøse derimod er vi afhængige af en instans – Gud – vi ikke har indflydelse på, men som giver os friheden. Vi modtager livet som gave for at gøre den til en opgave.

Lignende tilgang finder man hos den tyske dannelsesfilosof Dietrich

Benner, der som én af de få har fastholdt vigtigheden af den religiøse dannelse i skolen. Ifølge Benner er religion – på samme måde som politik, etik, æstetik, pædagogik og arbejde – en del af vores fælles menneskelige praksis. Gennem den religiøse praksis forholder vi os til vores egen skrøbelighed og den kendsgerning, at vi som mennesker er endelige. Derfor er religiøsitet ikke for guder eller engle, men for mennesker som på grund deres endelighed og skrøbelighed må forholde sig til deres menneskelighed. Kun et lærende og dannende væsen kan tro på Gud.

Den fælles menneskelige religiøse praksis

Det sætter uddannelsessystemet og helt specielt skolen i et ansvar om at forholde sig til den fælles menneskelige religiøse praksis. I den betydning handler religiøs dannelse ikke om at lære at tro på alle guder eller én bestemt gud (egentligt handler det slet ikke om Gud, der sagtens kan klare sig selv) men om at lære at forholde sig religiøst til sin egen eksistens og sam-eksistens.

I skolen skal elever lære, hvad religionens betydning er, og hvordan den viser og udtrykker sig – både i det offentlige rum og i det private rum. Men den enkeltes egen konkrete tro er ikke en skolesag.

I kritikken af den religiøse dannelse og undervisning hører man ofte, at skolen ikke må indoktrinere, og derfor skal man i undervisningen passe på og gå varsomt frem. Helst kun oplyse og ikke forkynde. Det er for så vidt rigtigt, men gælder for alle skolens fag. Også i faget dansk må man ikke indoktrinere eller forkynde og i seksualvejledning slet ikke. Ingen fag i folkeskolen skal forkynde paradiset på jord, men ud fra deres viden og faglighed udvide elevernes viden og kunnen. Men netop her løber kristendomsundervisningen og hele den religiøse dannelse ind i et særligt problem. Man lærer jo ikke om det religiøse ved at sammenligne forskellige religioner, men ved at forholde sig til sin egen forud-viden og forud-kunnen inden for det religiøse. Når vi lærer fremmedsprog i skolen, kan vi lære det, fordi vi allerede har lært at

Fortsættes side 16 ►

Keld Grinder-Hansen
uddannelseshistoriker

Da skolen var kirkens

I år kan vi fejre 200 året for undervisningspligtens indførelse i Danmark. Hermed skulle alle børn lære basale færdigheder i læsning, skrivning, regning og ikke mindst i kristendommen, så de kunne blive gode samfundsborgere, der elskede "Gud, konge og fædreland". Det var de nye seminarieuddannede lærere, der var udset til at løfte denne opgave og erstatte de ofte kundskabssvage degne. Da skolen var udsprunget af kirken i middelalderen og med rette kunne betegnes som "datter af kirken" var det naturligt, at kirken var udset til rollen som "kvalitetssikrer" af den nye almene skolegang. Det blev biskopper, provster og præsters opgave at føre tilsyn med folkeskolens undervisning

og opdragelse i et hierarkisk opbygget tilsynssystem. I de enkelte sogne var præsten født formand for den lokale skolekommission og havde det nærmeste tilsyn med skolens undervisning.

Provsten repræsenterede det regionale tilsyn, der var krumtappen i systemet, provstidirektionen. Den traf alle vigtige beslutninger, havde kaldsretten til lærerembedet, førte korrespondancen med ministeriet og indgav årlige beretninger dertil. Provsten var forretningsførende i skoledirektionen og skulle i denne egenskab besøge provstiets skoler. Endelig havde biskoppen det overordnede tilsyn med hele undervisningen i stiftet.

Hver sommer gennemrejste biskop-

pen sit stift med hest og vogn for at besøge udvalgte skoler og vurdere lærernes undervisning og elevernes standpunkter. På grundlag af disse visitater udformede biskoppen beretninger, som indsendtes til Centraladministrationen (før 1848 Danske Kancelli). Biskoppens besøg var først og fremmest festlige begivenheder i sognenes liv, hvor tilsynsfunktionen var af mere symbolsk karakter.

Mere alvorligt var det, når provsten – som oftest uanmeldt – aflagde visitat på skolerne. Sådanne besøg fremkaldte nemt angst og bæven ikke blot hos de elever, der skulle eksamineres af provsten, men også hos læreren, hvis pædagogiske virke blev sat under lup. Men i dagligdagen ude i det enkelte sogn var det den lokale præst, der så til, at undervisningen foregik på en sober og gudfrygtig måde. Det var naturligvis af største betydning, at præst og lærer bevarede gode personlige relationer, ellers kunne præstens tilsyn med lærerens arbejde hurtigt udvikle sig i katastrofal retning, hvilket historien rummer mange eksempler på.

Utilfredshed med kirkens rolle

Allerede i de sidste årtier af 1800-tallet fremkom der kritik af kirkens rolle som skolens vogter, og der var røster fremme om at lade tilsynet overgå til verdslige myndigheder.

Danmarks Lærerforening talte således fra 1874 med jævne mellemrum om en afvikling af det gejstlige tilsyn. Ønsket om administrativt at adskille

Den alvorfulde skolekommission for Buderup-Gravlev sogne 1913-17 med præsten Matthæus Plesner for bordenden. Det var sikkert ikke sjovt, når en lærer skulle stå "skoleret" over for dem.

datter

skolen fra kirken voksede og blev et varmt politisk emne i de første årtier af det 20. århundrede. Socialdemokratiet arbejdede ihærdigt for en afskaffelse af det gejstlige tilsyn, de Konservative lige så konsekvent imod, og Venstre havde i mange år svært ved at finde sine ben i denne sag, indtil flertallet i partiet til slut bakkede op om afskaffelsen. Det var i 1933, at den socialdemokratiske undervisningsminister F.J. Borgbjerg fik gennemført den nye styrelse for skolen, der fjernede det kirkelige tilsyn og samtidig gav forældrene større indflydelse på skolen gennem forældreråd.

Præsten skulle ikke længere være født formand for de lokale skolekommissioner. Biskoppen havde ingen tilsynsfunktion længere og mistede sin kaldsret til visse embeder. Provstidirektionen forsvandt og blev erstattet af amtsskoleinspektorer – én for hver amtsrådkreds. En af amtets provster skulle ganske vist være medlem, men havde ingen speciel tilsynsrolle. I stedet for den gejstlige tilsynsmyndighed oprettedes amtsskoleinspektorembetet. Amtsskoleinspektorerne skulle være skoledirektionens pædagogiske rådgiver og en pædagogisk inspiration for lærerne, men de skulle ikke føre egentligt tilsyn med skolerne.

De administrative bånd mellem skole og kirke løses

Tilsynsloven af 1933 løsnede endegyldigt de administrative bånd mellem skole og kirke, men dermed ikke sagt at skolen blev afkristnet. I konservative religiøse kredse var der ellers i begyndelsen af 1930'erne stor bekymring for, at en verdsliggørelse af tilsynet blot var et først skridt på vejen mod en total opløsning af forholdet mellem kirke og skole.

Vittighedsbladene kunne godt lide at gøre grin med lærerne, ikke mindst i forbindelse med præstens visitatsbesøg. Tegning fra Punch 1878. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Denne bekymring blev ikke mindre, da Undervisningsministeriets Skolebogsudvalg i 1933 fremkom med sin betænkning, hvori den fremkom med synspunktet, at religionsundervisningen burde være kundskabsmeddelende snarere end forkyndende, og at man burde opgive dogmet om den ufejlbarlige bibel og indrette religionsbøgerne herefter. Reaktionen fra det kirkelige miljø blev voldsom, og der udspandt sig en til tider meget hed offentlig debat om, hvor vidt religionsundervisningen skulle bevare sit forkyndende indhold.

Da folkeskoleloven af 1937 blev vedtaget, fremgik det imidlertid, at de kirkelige kredse havde sejret. Ganske vist var det ikke længere skolens hovedformål at danne eleverne til "gode og retskafne Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk-kristelige Lære", men det blev stadig fremhævet i formålsparagraffen (stk. 3), at kristendomsundervisningen skulle være i overensstemmelse med folkekirkens evangelisk-lutherske lære.

For yderligere at understrege kri-

Fortsættes næste side ►

Da skolen var kirkens datter

Fortsat fra side 15

stendomsundervisningens konfessionelle formål skiftede faget nu navn fra "religion" til "kristendomsundervisning".

Ved en revision af folkeskoleloven i 1958, som ellers på en lang række områder fik vidtrækkende betydning for skolens udvikling, bevaredes formålsparagraffens formulering om kristendommens placering i undervisningen.

Fra forkyndende til kundskabsmeddelende kristendomsundervisning

Først med 60'ernes og 70'ernes opbrud blev kristendommens reelle indflydelse på skolens daglige virksomhed afgørende svækket. Utilfredsheden med fagets binding til kirkens bekendelse voksede, og det var en naturlig følge af samfundets og skolens udvikling, at kristendomsundervisningen med folkeskoleloven af 1975 ophørte med at have et konfessionelt sigte, men blev til et kundskabsformidlende fag.

I loven er kristendommen flyttet fra lovens overordnede formålsparagraf til paragraf 5, hvor det hedder "Kristendomsundervisningens centrale kund-

skabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom". Der er nu tale om et rent pædagogisk direktiv, der understreger fagets kundskabsmeddelende karakter, ikke en kirkelig-teologisk retningspil.

I perioden mellem de to folkeskolelove 1975 og 1993 blev kristendomsfaget diskuteret offentligt i flere omgange. Diskussionen drejede sig om emner som fortællingens betydning i faget, de fremmede religioners rolle, og hvorledes faget kunne udnyttes til at udvikle et grundlag for elevernes personlige stillingtagen til eksistentielle og etiske spørgsmål i livet. Derimod var der kun ganske få, der ytrede ønske om en tilbagevenden til tilstandene under 1958-loven, hvor undervisningen i kristendom var bundet til folkekirken bekendelse. I 1993-loven fastholdt man således også formålsparagraffens for fagets kristendomsundervisning, som den var formuleret i

1975-loven, og kristendomsfaget formål og indhold forblev også uberørt i forbindelse med vedtagelsen af den nye vidtrækkende folkeskolereform fra 2013.

Skolen var oprindelig datter af kirken, men barnet er igennem de sidste 200 år for længst nået til skelsår og alder, og har formet sit eget voksenliv. Kristendomsfaget spiller dog stadig en væsentlig rolle i den moderne folkeskole som formidler af kulturværdier og de tanker og holdninger, der på godt og ondt har dannet grundlaget for det danske samfund i 1000 år. ■

Keld Grønder-Hansen har netop udgivet bogen "Den gode, den onde og den engagerede. 1000 år med den danske lærer", Muusmann' forlag 2013.

Religiøs dannelse...

Fortsat fra side 13

tale vores modersmål. Al sprogindlæring beror på, at man allerede har et første sprog. Men hvordan ser det ud med religionen? Har vi alle en første religion? Og hvad gør skolen, hvis børn ikke mere har et religiøst erfaringsprog?

I det tilfælde står den over for en opgave at måtte formidle viden og erfaringer som børn – og også deres forældre – ikke kan knytte primære erfaringer til. Det er en langt større udfordring til undervisningen end at undgå at forkynde. I det tilfælde må undervisningen både introducere og udvide børns religiøse udtryk og vise

dem det religiøse sprog, de ikke ser, om end de står midt i det.

Religiøs dannelse hører med til skolen og er ikke bare en sag for kristendomsundervisningen, men et fælles ansvar for den lokale skole og menigheden. Det er vigtigt, at børn lærer at forholde sig til deres religiøse eksistens og sameksistens, og det vil sige, at de lærer, hvad der er det religiøses særlige domæne og herunder religion som offentlig viden og handlen. Om man så vælger at indrette sit liv i et bestemt religiøst sammenhæng ligger udenfor skolens domæne, men er et dannelsesspørgsmål til den enkelte. ■

Replikker om dannelse II

**Kjeld Holm,
biskop i Århus Stift**

Hvad er dannelse?

Dannelse er en indsigt i, hvad der er afgørende i den menneskelige tilværelse. Hvor uddannelse handler om at blive dygtig til et eller flere fag, så handler dannelse om at blive livsduelig – også i etisk henseende. Derfor er mødet med kultur afgørende, fordi vi igennem en sådan tilegnelse lærer om andre tiders indsigt i, hvad der er godt og ondt. Dannelse, der også altid identisk med en livsrejse, der kan være kort eller lang.

Hvad og hvem har været med til at danne dig?

Min egen rejse startede med min mor og far. Med at følges med dem i kirke eller lære at synge med, når de sammen med andre sang de sange, der udtrykte det fællesmenneskelige, ikke mindst i forhold til de vilkår, der var forbundet med at vokse op i det grænseland, som Sønderjylland var.

Men det blev en lærerkone i vores lille landsby, der som den første for alvor formidlede dannelse. Hun havde om vinteren en litteraturkreds, og jeg fulgtes med mine forældre til aftener, hvor Johannes Jørgensen, Johannes V. Jensen og Martin A. Hansen blev gennemgået. Siden hen skulle det blive en religionslærer i mellemskolen, der dannede mig. Han havde været leder af et stort flygtningecenter i Wien for ungarske flygtninge, og skildrede i sin fortælling disse menneskers udsathed og smerte, men også deres håb.

På Aarhus Universitet mødte jeg professor Johannes Sløk, der fascinerende gennemgik det absurde teater og fik vist, at livets uigennemskuelighed og meningsløshed kræver en forsoning, og hvor finder man den?

Hvor har du haft en dannende betydning for dine omgivelser?

Min dannelsesrejse har så været at formidle for andre, hvad jeg selv har modtaget. Det være sig som præst, underviser, forfatter. Måske er meningen her udtalt af en dame, der fulgte et af mine foredrag: "Jeg fik livsmod"!

Foto: Christina Birch

**Bodil Jørgensen,
skuespiller**

Hvad er dannelse for dig?

For mig hænger dannelse, eller det at være dannet, sammen med det at være menneskelig. For det menneskelige er aldrig hensynsløst.

Det at blive et menneske, ikke bare af kød og blod, men også af ånd, at nå det i et liv er for mig at uddanne sig. For først da kan vi give os hen til andre, få øje på dem, og gøre det, der skal gøres. Det kan vi ikke, når vi spejler os i os selv eller i vores herkomst, nationalitet, eller i hvad vi nu kan opnå af rang i denne verden.

Sjovt nok glemmes denne evne til at være menneske så let, særligt når man færdes blandt mennesker. Vi spejler os og glemmer, hvad der gudeligt, hvad der er fordringen til det at være menneske. Men det kan vi lære, siger Kierkegaard af "Fuglen under himlen og Liljen på marken, nemlig Tavshed, Lydighed og Glæde. Eller bare noget deraf".

Så dyb tror jeg egentlig, dannelse er, og så enkel!

Bodil har netop medvirket i tv-serien "Badehotellet" og er lige nu aktuel med "Den grønne elevator" i Tivoli

Jørgen Demant

sognepræst i Kgs. Lyngby og
teologisk konsulent i Helsingør stift

Gudstjeneste som dannelse af menneskelighed

”Den moderne kyniker er en integreret asocial, der hvad angår underforstået illusionsløshed kan konkurrere med en hvilken som helst hippie. Han opfatter ikke selv sit vredeklare blik som en personlig defekt eller som en amoralsk grille, han som privatperson er ansvarlig for. Instinktivt opfatter han ikke længere sin værensmåde som noget, der har med vrede at gøre, men som del af en kollektivt forstemt synsmåde. Det er den hos oplyste mennesker almindeligt udbredte måde at sørge for ikke at være blandt de dumme. Der synes oven i købet at være noget sundt ved denne holdning – den almindelige selvopholdelsesdrift taler jo også for det. Det drejer sig om holdningen hos folk, der har gjort sig klart, at naivitetens tid er forbi.”

Sådan diagnosticerer den tyske kulturkritiker Peter Sloterdiik vores senmoderne samfund. Naivitetens tid er forbi. Den tid hvor et samfund var båret af en idealdannelse, der kunne overbyde selvopholdelsesdriften. Kynikeren har i dag frit spil. Han er dagens mand. Ingen dårlig samvittighed. Ja, kynismen synes næsten at være det sundeste tegn på morgendagens mand. Overleveren.

Det er et dybt negativt billede af samfundet, som kulturkritikeren giver. Men nogen gange er det godt at få tegnet billedet skarpt op. Sloterdiik har andetsteds sagt, at i dette illusionsløse samfund, hvor jeg’ets kampblik er det eneste blik på de andre, da må der være institutioner, som installerer ’vertikaliteten’. Vertikaliteten forstået som den Andethed, der kan fortælle om naivitetens blik: blikket for den anden.

Kirken er stedet, hvor vertikaliteten præsenteres. Og kirken må i et (post-)sækulariseret samfund påtage sig rollen at være et sted, hvor dannelsen af naivitetens blik foregår. Kirken kan ikke længere gå ud fra, at den med

gudstjenesten sender menigheden tilbage til livsformer, hvor retningen for og indholdet af hverdagslivet i lyset af Kristus skal leves. Vi er gået ud fra, at den kristne livsform var givet. Den lå jo i de på forhånd givne menneskelige livsformer: familien, slægten, arbejdsfællesskabet, frivillige organisationer og andre netværk. Gudstjenesten kunne blot nøjes med at henvise til disse givne livsformer, og så vidste man, hvordan man levede og realiserede det kristusliv, man havde hørt om i kirken. Men livsformerne er eroderede eller slidt helt ned. De er ikke blevet vedligeholdt. Og derfor må kirken i dag genopfinde sig selv som en leverandør af livs- og praksisformer, som spejler en kristen idealdannelse. Det kan og gør kirken allerede på mange måder. Jeg vil vise, hvorledes gudstjenesten allerede har indbygget

dannelsesmønster, hvori naiviteten, som Sloterdiik taler om, er præsenteret.

Gudstjenesten: åndens iscenesættelse

Gudstjenesten kan ses under flere synsvinkler: historisk, dogmatisk, etisk, æstetisk. Jeg vælger en æstetisk-teologisk synsvinkel. Den går i korthed ud på, at gudstjenesten er en iscenesættelse af evangeliet. Via gudstjenestens forskellige scener – bøn, læsning (prædiken), salmesang, nadver – gennemspiller vi evangeliet. Menigheden indgår i et performance, hvor det med krop og sjæl tilegner evangeliets ånd, sådan som det materialiserer sig i ord, tegn, ritual, musik, sang. Og det er ved at indgå i denne performance, at man tilegner sig evangeliets ånd. Under en æstetisk-teologisk synsvinkel har en

I en protestantisk sammenhæng er kristen dannelse knyttet til sprog og eftertanke.

Kristen kunst, poesi, musik og sang er livsvigtige for den kristne dannelse.

Uden disse dimensioner i gudstjenesten mister vi som mennesker den åndelige sans.

gudstjeneste tre receptionslag: 1. sansning, 2. fortolkning og 3. respons (=etik/kultur). Ud fra tre af scenerne i gudstjenesten vil jeg sige noget om dens formative og dannende dimension.

Fortælling og identitet

Selve kirkerummet giver fornemmelse for Andetheden. Hvad enten det er en middelalderkirke eller en moderne kirke. Hvert rum afgiver med sin arkitektur, indretning, udsmykning og symbolik en bestemt aura eller stemning. Det indskriver menneskesindet i bestemte koordinater med op-ned, højre-venstre, himmel-jord, godhed-ondskab. Man sanser allerede, idet man træder ind i rummet, at det sætter noget 'på plads', giver retning og orientering.

Fortællingen fra Bibelen og trosbekendelsen ikke mindst sætter ord på menneskets verdensorientering. Som der er et øst og et vest, så er der en begyndelse og en slutning. Mennesket bliver via Bibelens store fortællekode fortalt ind i historie, hvor det kan leve beroliget fra først til sidst. Vi lever ikke bare vores egen livshistorie, nej den fordobles med en anden historie, der har det hele med: den gode begyndelse – fallit – happy end.

Selve gudstjenestescenen viser det afgørende i denne fortælling: Du skal bare sætte dig ned og HØRE efter. Det er ikke dig, der skal levere historien. Det er ikke dig, der skal opfinde sandheden. Den kommer til dig. Æstetisk-teologisk godtgøres i denne scene det afgørende i kristendommen: Når fortællingen lyder, så bliver du en anden. Du installerer dig ved at tage imod i en anden virkelighed – en anden 'naivitet'.

Vi er imidlertid som protestanter naivister af anden grad. Og det betyder, at vi er forpligtede på at fortolke fortæl-

lingen. Det gør præsten i prædikenen. Og den prædiken er en slags dialog med tilhøreren på bænken, således at han bagefter kan gå hjem og tænke videre.

Men identitetsdannelse kræver mere: refleksion, samtale, diskussion. Tredje del af receptionen er denne dannelse, der opnås i dagens kirke via a) prædikengrupper, b) bibelstudiekredse, c) bibelmaraton, d) sproglaboratorier for tro. I en protestantisk sammenhæng er kristen dannelse knyttet til sprog og eftertanke.

Salmesang og andethedsfornemmelse

Musikken og salmesangen tilbyder sig som den dimension i gudstjenesten, der udvider tilegnelsen af ånd fra det semantiske til det emotionelle plan. Musikken og sangen når ind i andre lag af sindet end det rene ord. Som en digter siger: vi kan føle og tænke på samme tid i salmesangen. Det ekstatiske element i sangen understøtter om noget 'gudsmødet' i gudstjenesten, idet den syngendes mund og fantasi bliver berørt og bevæget af salmistens poesi. Poesiens inkluderende sprog – metaforen og fortællingen – sprænger den syngendes immanente begrænsninger, ja overskrider dem og forbinde ham med transcendenzen. Tænk bare på salmelinjen: "Dog menneskenes børn har han allermest kær, / Gud ånder på øjet, når det græder" (DDS 750,2).

Kristen kunst, poesi, musik og sang er livsvigtige for den kristne dannelse. Uden disse dimensioner i gudstjenesten mister vi som mennesker den åndelige sans. Næmlig sansen for dobbelteksponering af vores liv. Det er gennem disse kommunikationsformer, vi stærkest oplever og mærker transcendenzen i immanensen.

X-faktoren udvikles kraftigt på det

kommercielle plan. Men kirken kan give et modbillede og gør det via de mange kor, der findes og opstår i disse år. Net-

op korvirksomheden underbygger kristendommens naive forestilling – at individuel præstation ikke udelukker fællesskabet, tværtimod.

Bøn og endelighed

I nadveren iscenesættes 'opfyldelsen' af gudsriget. Med brød og vin og henvisning til skærtorsdagsmåltidet får vi her en forsmag på himlen. I den liturgiske scene indøves måltidsfællesskabets livsstil at varte op i de fællesskaber, som der er brug for: måltidsfællesskaber, væresteder, suppekøkkener.

I modsætning til 'opfyldelsens' scene findes 'længselens' scene, nemlig bøn: Jeg retter al min længsel mod Gud, idet jeg på en og samme tid er indstillet på at afvikle alt det, der står Gud i mod for at kunne tage imod det, som kommer fra Gud. Bøn er i familie med 'kenosen': at modtage det gode og give det videre.

Responsen på den liturgiske bøn efter liturgien er bl.a. askesens kultur eller etik. Bønnen er første skridt ind i en livspraksis, hvor man indstiller sig på behovsudsættelse og -tilsidesættelse. I den henseende er alt bønsliv en modpraksis til en stresskultur, hvor individet ikke bare overanstrenger sig selv, men også sine omgivelser. Bønnen leder ind i andre livsmønstre af tilbageholdenhed så som retræte, meditation, pilgrimsvandring.

Gudstjeneste og livskunst

Gudstjenesten er mødet med vertikalteten. Den er en iscenesættelse af et gudsmøde, der i første omgang kalder på troens fantasi, i anden omgang på den kritiske efterprøvning og endelig aflejrer livspraksis og livsform. Gudstjenesten er altså en indøvelse i kristen livskunst, som kan være et modbillede til samfundets rådende illusionsløshed. ■

Kirken og dannelsen

Dannelse er formning af karakteren. Den er en proces, ikke et mål. Det er aldrig en afsluttet proces, men en livslang udvikling, og her skal kirken komme samfundet til hjælp.

Nu ser vi ind i en fremtid, som vil være under de hurtigste forandringer, vi mennesker nogen sinde har kendt. Vi lever i et opbrudssamfund fra traditioner, normer og moral. Det normale er slut.

Ingen kan dannes uden en indre kerne af værdier, og her er udfordringen til kristendommen.

I det samfund som vi ser, har økonomi taget magten. Alt skal måles og vejes. I skolen bruger man Pisa-undersøgelser, der kun berører den smalle del af arbejdet, som drejer sig om måling af viden.

Men det vigtigste i livet lader sig ikke måle. Det er her, ordet dannelse melder sig, og her spiller helt andre ting ind: Skæbne, skyld, ansvar, kærlighed, sorg.

Vor tid er uden orienteringsevne. Der er opstået en blindhed for det filosofiske og religiøse, som skal være

råstof for dannelse. Synsfeltet er indsnævret til kun at dreje sig om konkurrencen på verdensmarkedet. Overblikket er gået tabt, indsigten er væk, pejlemærker for fremtiden er forsvundet. Alt samler sig om at give børn færdigheder og kundskaber, så de kan klare sig på arbejdsmarkedets betingelser. Derfor styrker skolen ikke fagene historie og kristendom.

Et menneskesyn bygger på, at den enkelte er enestående og uerstattelig. Det gælder også dem, der ikke magter kravene. Derfor skal der være indlevelse i andre. Det drejer sig om et menneskes karakter mere end om dets viden. Her dukker ordet ansvar op. Hvem har jeg ansvar for?

Karakteropdragelsen skal føre til, at mennesket flytter centrum væk fra sig selv over i den anden.

Individualiseringen fører til selvoptagethed og skal ydes et modspil.

Elever i skolen formes nu som tandhjul i et urværk. De skal fungere. Men hvad sker der med de tandhjul, der ikke fungerer?

Kristendommens rolle er ydmygheden

Kristendommen rummer den svage. Der, hvor kristendommens dannelse virker, er netop der, hvor den, der ikke kan klare kravene, sættes i centrum. Grådigheden fører os i afgrunden. Politikerne er hjælpeløse. Vi går mod slutningen af demokratiets epoke. Universiteter udsulter humanistiske fag og tvinger unge til at uddanne sig til erhvervslivet.

Kirken skal ikke danne, men forkynde Kristus. Men ud af denne forkyndelse følger dannelse, den, der præger menneskets karakter. Jeg tror, at ydmygheden er det vigtigste. Guds søn, Jesus Kristus, er forbillede for yd-

Foto: Lef Tuxen

Asger Baunsbak-Jensen

præst og forfatter

mygheden. Og kristendommens rolle i fremtidens dannelse bliver ydmygheden.

Den dannelse er ikke værdineutral. Den indeholder visionen om, hvordan vi forholder os til det skabte.

Dannelse sigter på det hele menneske. Deraf følger det kristne menneskesyn, som indeholder omsorgen. Nu er idoler stærkere end idealer. Underholdningsprogrammer som X-faktor med deres udstilling af mennesker og ydmygelse af mennesker er billedet på dannelsens dekadence.

Den dannelse, der kan følge af forkyndelsen, skal føre til et oprør.

Kirken skal ikke tale med én stemme, men enhver, der føler sig bundet til kristendommen og rammes af dens forkyndelse, har ansvar for at finde vejen til en dannelse i opposition til det forfald, vi ser storme frem.

Kirken skal sætte dagsordenen

Kristendom skal mærkes i samfundet, hvor enhver, der er kristne af tanke og overbevisning, skal bidrage til, at skolen kommer på en ny kurs. Dannelse kommer ikke først i den nye folkeskolelov.

Afbrydelsen af forbindelsen mellem skole og kirke må aldrig føre til opgivenesshed, men skal udfordre til formuleringen af, hvad et menneske er. Her kommer karakterdannelsen først.

Den finansministerielle tænkning har sat sig på Undervisningsministeriet, og skolen retter ind. Læreren føler sig klempt, og forældre betaler prisen. Forældre har mindre indflydelse på børns opdragelse end tidligere. De har fuldtidsarbejde begge to, og børnene kender ikke forældrenes arbejdsplads. Nu bliver skoledagene gjort længere, og de sociale medier danner i højere og højere grad børnene. Vi ved ikke,

hvor børn befinder sig. Der er uro i dem. Der er uro i os alle.

Hvis kirken er levende, sætter den dagsordenen. Præster skal vise kant i forkyndelsen, og biskopper skal turde tage bank. Præster og menighedsråd skal diskutere, hvordan man tager udfordringen op. Ikke kun ved almindelige menighedsrådsmøder, men ved at præster og menighedsråd tager dage ud af kalenderen og giver sig tid til at diskutere: Hvad er det at være kirke i dag?

Kirken skal bidrage med gode undervisningstilbud

Opdragelsen er i krise. Vidensamfundet har taget magten. Kirken skal være med til at vende skuden, som sejler i forkert retning, tungt lastet med evige krav om vækst og uddannelse til at klare konkurrencen på verdensmarkedet. Kirkens opgave er forkyndelse af evangeliet ind i en tid, da tradition ikke eksisterer. Her skal det lyde: Du skal elske din næste, og du skal elske

Hvis kirken er levende, sætter den dagsordenen. Præster skal vise kant i forkyndelsen, og biskopper skal turde tage bank.

dine fjender. Evangeliet skal ramme det selvpromoverende menneske, der med sin kamp for succes havner i nederlag og ensomhed.

Forældrene kender ikke Bibelen, men de kommer med deres børn til dåben, ude af stand til at opdrage i den kristne børnelærdom. Dåbsforældre og forældre til minikonfirmander skal have støtte til at undervise i det, der er

kristendom. Disse forældre er vant til uafbrudte krav om efteruddannelse på arbejdet. De skal møde undervisningstilbud fra kirken.

Når børnene indmeldes til konfirmationsforberedelse, skal forældrene sætte datoer i kalenderen for møder i kirken, hvor de føres ind i den verden, børnene er en del af som konfirmander. De skal sammen med deres børn få fortalt bibelhistorie, synge salmer og diskutere tro og etik.

Kirken skal have høje ambitioner

Jeg oplever, at vi står med en ny generation, som tørster efter dybereliggende værdier. Jeg er overhovedet ikke pessimist. Det materialistiske forbrugersamfund afføder nye behov, som kirken skal imødekomme. Folk overvældes af mindfulness og coaching, men efterlades i en søgen efter fundament under tilværelsen.

Nu må debatten om kirkens styrelse ikke tage magten. Kirken er ikke en virksomhed. Den er suveræn som kulturkraft, når globaliseringen bringer os tæt på andre religioner med en anden virkelighed og dannelse. Der skal forkyndes kristendom. Der skal gås til benet med forkyndelse af trosbekendelsens kraftige led om kødets opstandelse og det evige liv og om Gud Fader, den Almægtige, Himlens og Jordens Skaber.

Kirkens grundfortællinger skal kendes, og det, der udfolder sig deraf, er fundament for den karakterdannelse, mennesker i dag ikke kan få øje på. Kirken skal vise mod og have høje ambitioner og derved opnå respekt. ■

Suzette Munksgaard

projektleder og oplægsholder for CUR Center for Ungdomsstudier og lærer på Midtsjællands Efterskole

Dannelse på sogneplan

Der brygges kaffe på livet løs i sognegårdens køkken og duften af kaffe spredes sig i lokalerne. I menighedsstuen holder aktivitetsudvalget møde om næste års arrangementer. Fra kirken lyder der toner fra gospelkorets opvarmningsøvelser. Konfirmandstuen summer af konfirmandforældre, der fylder kaffekoppen og gør sig klar til et foredrag om teenagere, og hvordan man som forældre kan være med til at spille unge gode til livet. Kirkekonen brygger kaffe på livet løs i køkkenet, for hun ved, at kaffe er vigtigt, når der dannes mennesker!

Efterspørgsel efter orienteringspunkter

Midt under forældreforedraget banker en far næven i bordet, så kaffekoppen vælter og udbryder: "Hvorfor fandt.. er der ingen, der har fortalt mig dette noget før? Havde jeg bare vidst, hvad der var på spil for mine unger, så havde jeg da snakket med dem på en hel anden måde!"

Som forældre, medborgere, børn og unge udfordres vi i dag til at skulle navigere efter "endnu ikke opdaterede kort". Som faren med den væltede kop kaffe, spørges der efter orienteringspunkter, fortolkningsmuligheder og refleksionsrum omkring dannelsen af mennesker. Dette er et væsentligt omdrejningspunkt for dannelsesdiskussionen. Så hvordan kan kirken være med til at spille en rolle i det?

Kirken ser livet fra et andet perspektiv

Med udgangspunkt i "Kirken i det hyperkomplekse samfund" (2003) udfordrer professor Lars Qvortrup kirken

til ikke blot at være interesseret i interne organisatoriske spørgsmål og besøgstal. Derimod mener han, at kirken snarere skal være sted for et religiøst fortolkningsgrundlag for det enkelte menneske. Han understreger, at kirke og kristendom har fortolkningspotentialer i forhold til verdens usikkerhed og "de endnu ikke opdaterede kort". Her gives der sprog for ikke-forståelse, her ses livet fra et andet perspektiv.

"Kirken må flytte accenten fra at være civilreligion til at være trossamfund, dvs. fra at være serviceleverandør af rituelle handlinger og af almindelig venlig hygge til at imødekomme en fortolkningsorienteret og fortolknings-efterspørgende menighed" (Qvortrup, 2003).

Hvad vil vi med kirkens arrangementer?

Hvis kirken skal være mere end servicekirke eller et lokalt hyggested, må

man navigere efter nogle orienteringspunkter, når der planlægges og investeres i kirkelige arrangementer. Der må spørges til, hvad det er, vi vil med de kirkelige tilbud, og hvad der er intentionen med det, vi gør?

Dette kræver ikke, at man er finkulturelt dannet eller kan lave en akademisk analyse, men blot at man som reflekterende menighedsrådsmedlem spørger, hvad det er man vil navigere efter i forhold til de kirkelige arrangementer, og derfor bevidst spørge ind til:

- Hvad er intentionen med arrangementet, så det ikke kun bliver endnu en "aktivitet"?
- Hvordan kan arrangementet skabe engagement og ikke kun være en beskæftigelse?
- Hvordan kan arrangementet skabe fortolkning og holdning og ikke kun underholdning?

Hvis en sangformiddag for dåbsforældre, teenageforedrag for konfirmandforældre, SMS-kursus for ældregruppen, selvforsvarsaften for konfirmander eller sjælesorgskursus for graveren kan føre til engagement, fortolkning og holdning, så giver disse aktiviteter god mening. På denne måde kan kirken måske være med til at spille en rolle i dannelsen af mennesker. ■

Birgitte Engholm

sogne- og udviklingspræst i Vesterbro sogn

Filosofiske saloner på Vesterbro

For mere end et år siden så et nyt initiativ lyset på Vesterbro. Med udgangspunkt i 1920'ernes Paris, hvor der i finkulturelle og intellektuelle saloner blev talt om alt lige fra kunst og filosofi til om, hvad det vil sige at være menneske, slog vi i Vesterbro sogn dørene op for "Filosofiske Saloner på Vesterbro".

Fra Sokrates har vi lært, at samtalen kan sætte refleksioner i gang, og at vi alle har potentialet for ny indsigt og engagement i os. I kristendommen og i de kristne fortællinger får vi den samme refleksion sat i gang, når Jesus igen og igen udfolder, hvad det vil sige at være menneske. Derfor er salonaftenerne et samspil mellem eksistentielle oplæg fra filosofien og teologien og samtalen, der sætter folk i gang med selv at reflektere og samtale om det, der nu er aftenens tema.

Gethsemane Kirke omdannes til et lille stykke Paris

I 2013 tog alle salonaftenerne udgangspunkt i Kierkegaards tænkning, men i år er det store begreber som længsel, dannelse, frihed, sandhed, forandring og skam, der skal tales om. Og scenen er altid den samme. Den gamle Gethsemane kirke på Vesterbro omdannes til et lille stykke Paris. Gamle klunkemøbler, fransk salonmusik, rødvin & ost, levende lys, velourlamper og de to oplæg fra undertegnede sognepræst Birgitte Kragh Engholm og filosof Anders Fogh

Jensen, sætter gang i refleksionerne og samtalen. Efter oplæggene opfordrer vi folk til at sætte sig i små grupper af 3-4 personer og helst sammen med folk, de ikke kender, og så får de et spørgsmålsark, som de kan bruge, hvis de synes det er lidt svært at komme i gang. Det er helt afgørende for tanken bag aftenerne, at folk skal investere og bruge sig selv og deres egne refleksioner og erfaringer, og ikke bare lytte eller referere til andres tanker eller oplevelser. Folk skal sætte sig selv i spil. Vi har alle oplevet at være til glimrende foredrag, hvor vi bagefter bare er gået hjem og har tændt for "Deadline" og så fusede alle de gode "vitaminer" fra foredraget ud og forsvandt i baggrunden. Derfor har vi sat nogle regler eller benspænd op for at tvinge deltagerne til at engagere sig i den dybe og personlige samtale. Blandt andet må folk ikke sige man, men skal sige jeg, og derfor bliver de igen og igen med spørgsmålsarket opfordret til at give noget af sig selv og dele egne erfaringer og tanker. Vores oplevelse er, at folk går fra salonaftenerne en lille smule forvandlet, oplyst, belyst og berørt.

Et rum, hvor samtale og dybde prioriteres

Sidste års salonaftener trak hver gang fulde huse. 90 nysgerrige, engagerede

og samtalende deltagere talte sig igennem kærlighed, gentagelse, fortvivelse og meget mere, og når aftenerne sluttede, blev mange hængende i den gode samtale. Og samtalen har hver

Folk går fra salonaftenerne en lille smule forvandlet, oplyst, belyst og berørt.

gang været så intens, at vi ind under midnat har måttet sige, at nu var det altså slut og tid til at gå hjem. Det har været tydeligt, at folk har været virkelig glade

for den dybde, de har oplevet i deres samtaler, så de blev ved med at snakke. Ja, faktisk var der et par, som fandt hinanden ved vores første salonaften. De mødte hinanden den første aften, kom i samme lille gruppe, kom igen den anden salonaften og har været kærester siden.

Tanken bag salonaftenerne har været, at vi midt i en overfladisk x-factor-tid har oplevet, at der er et stigende behov for, at der også er rum, hvor samtalen og dybden prioriteres. Overflade er godt, hvis vi skal underholdes, men hvis vi også skal vedligeholdes som mennesker, så skal der flere vitaminer på. Vi bliver i en fragmenteret og hurtig verden meget let utydelige og eksistentielt flade som fregner, så det er helt afgørende, også for at kirkes budskab skal have en jord at gro i, at de dybere overvejelser, refleksioner, spørgsmål og overvejelser prioriteres. ■

Foto: Sille Arendt

Leise Christensen

lektor, ph.d., på Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter (FUV) i Løgumkloster

Livtag med "Livtag"

Folkekirken har gennem de sidste mange år været god til at påtage sig sit ansvar som dannelses- og undervisningsinstitution for børn, unge og voksne. Men hvor indsatsen på børne- og konfirmandsiden har taget højde for, at mange (læs: de fleste) børn og konfirmander i dag kommer fra hjem, hvor kirkegang, bibellæsning og trossamtaler ikke spiller den store rolle, hvis nogen overhovedet, forholder det sig ikke helt på samme måde med den kirkelige voksenundervisning. En mangfoldighed af studiekredse, bibellæserringe, kirkehøjskoler, alment dannende foredrag osv. har set dagens lykelige lys i snart sagt ethvert sogn, hvilket der kun kan være grund til at glæde sig over. Imidlertid henvender mange af disse tiltag sig til mennesker, der allerede er "i gryden", om man så må sige, altså mennesker, der allerede lever i en eller anden form for relation til kristendom og folkekirken.

"Livtag"s målgrupper

Voksenundervisningsmaterialet "Livtag" henvender sig især til den voksne gruppe af voksne, der måske nok er døbt ind i folkekirken som spæde, men som siden har enten forladt folkekirken eller aldrig haft noget med den at gøre, men som nu ønsker at reetablere en levet relation til kristendom og kirke, og til den gruppe, som aldrig blev døbt, men nu er et sted i deres liv, hvor de overvejer at blive det. "Livtag" kredser om, at denne gruppe af mennesker har brug for vejledning og redskaber til at udfolde både en trospraksis og en refleksion over troens væsen.

"Livtag"s profil

"Livtag" er et kristendoms kursus, hvor grundtanken er den, at tro er en erfaringssag. Derfor er undervisningen bygget op omkring såvel kristen praksis som refleksion over denne praksis. Hvad er det, vi gør, når vi gør det, og hvorfor gør vi det? Der bliver således ingen praksis uden refleksion eller nogen refleksion uden praksis.

Hvordan så?

Undervisningen tager sit udgangspunkt i tre fora: En fælles andagt i kirken før undervisningen; et undervisningsforløb i undervisningslokalet og hjemmeandagtsøvelser, som gøres mellem undervisningsgangene – ikke som private fromhedsøvelser, men som et led i undervisningen: Hvordan kan man i sit liv og sin hverdag reflektere over troen og leve i den? Til selve undervisningsdelen er der grydeklare forløb over de valgte temaer, til fællesandagten forslag til, hvordan den kan gribes an samt fire smukke andagtsbøger til den del, der foregår i hjemmet.

Den pædagogiske profil

"Livtag" tager udgangspunkt i den tanke, at alle mennesker har nogle foretrukne måder at lære på, de såkaldte læringsstile. Til hver undervisningsgang vil der således være tre forskellige forslag til, hvordan man kan behandle dagens tema. Også den fælles andagt kan foregå på tre forskellige niveauer af aktiv medleven fra deltagerens side – fra meget beskedent deltagelse til den form, hvor deltagerne gør og siger det meste.

"Livtag"s fem livstemaer

"Livtag" har fem livstemaer, der kan gennemgås på fem eller ti undervisningsgange alt efter, hvor meget tid man har til forløbet. Der gives i undervisningsvejledningen nøje anvisninger på, hvordan undervisningen i temaerne og de forskellige læringsstile kan bringes i spil.

Om "Livtag" kan bringe mennesker tættere på kristentro og kirke, er ikke til at vide på forhånd. Men det er til at vide, at det yder et bidrag til en dannelsesproces, hvor mennesker måske kan komme (mere) til sig selv. Og det er erfaringsmæssigt rigtigt sjovt at være med i sådan et forløb! ■

Birgitte Stoklund Larsen
leder af Grundtvig-Akademiet og redaktør

Med troen i samtalelaboratoriet

Hvad stiller man op med sin tro og sine tvivl og sin tumlen med, om der er en mening med det hele? Hvor finder man nogen at tale med om de store spørgsmål, som ikke stilles på jobbet, eller når man mødes med venner?

Det kan godt være en noget ensom sag at tumle med de store spørgsmål, hvis tro er en privat sag, og noget man har sådan helt for sig selv – og hvis ”den store religionspakke”, som etablerede trossamfund leverer, ikke umiddelbart synes at være en mulighed.

Hvordan får man etableret et rum mellem det private og det officielle, hvor man kan dele sine tanker om tro og tvivl? Den overvejelse lå til grund for, at vi i foråret 2012 indbød til en række samtalelaboratorier på Grundtvig-Akademiet. Det var et pilotprojekt, ideen var at skabe rum for en åben samtale om tro og eksistens. Inspirationen kom bl.a. fra flere års erfaringer i Grundtvigsk Forum med en årlig samtaledag om emner som fx tro, frihed og ansvar og en erfaring af, at samtale nytter. At samtalen er udviklende, dannende, fordi man gennem samtalen udvider både sin forståelse for andre og for sig selv.

Rum for samtaler om tro og eksistens

Man tager noget med sig fra gode samtaler, og det blev faktisk gode samtaler, der opstod på vore samtalelaboratorier. Det ene ord tog det andet, man blev beriget og gik ganske høj hjem fra de tre lørdage, hvor vi talte om det største.

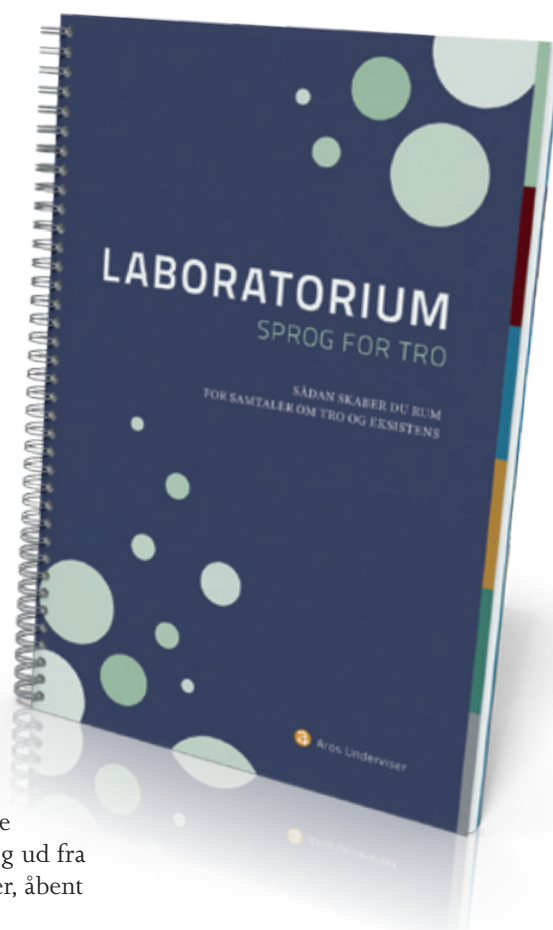
På basis af erfaringerne med pilotprojektet udarbejdede vi materialet ”Laboratorium – sprog for tro” (Aros Underviser 2012). Undertitlen er ”Sådan skaber du rum for samtaler om tro

og eksistens”, og det er præcis det, det handler om. Her er overvejelser blandt andet over facilitatorens rolle i samtalen og om det forhold, at det er et åbent rum: Det er ikke en skolestue eller et terapilokale, og der er ikke en facilitliste over ”rigtige” holdninger og forkert tro.

De menneskelige grundspørgsmål

Det er udforskningen af de menneskelige grundspørgsmål, det gælder. Der er konkrete øvelser til at sætte en samtale i scene. Det handler først og fremmest om ægte spørgsmål, ikke spørgsmål, som man kender svaret på. Man må turde indlade sig på samtalen – ud fra nogle grundlæggende regler om at tale for sig selv og ud fra egne erfaringer og overvejelser, åbent og konstruktivt.

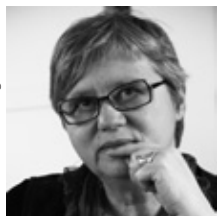
Nogle af øvelserne tager udgangspunkt i spørgsmål som ”på en skala fra 1-10, hvor religiøs er du da?”, ”Hvad er sandhed?”, ”Hvor sidder det onde?”, ”Hører troen til kriser, til hverdag eller fest?”. Nogle øvelser er gruppeøvelser, andre individuelle summeøvelser eller fælles læse-, lytte- eller se-øvelser. Alt sammen lagt an til at skabe rum for den gode samtale. Kunstigt, ja – men det virker!

Et fleksibelt byggesæt

Laboratoriet om tro og eksistens er ikke en fiks og færdig model, men et fleksibelt byggesæt. Det er et koncept, som kan give sig – alt efter om det er barselsmødre, nye pensionerede eller studerende, man inviterer til laboratorium. Og der er den store fordel ved laboratoriet, at det virker, selv om man er få – 5-6 mennesker er nok, derfor er det også organisatorisk meget enkelt at have med at gøre både små og store steder, i skolen, på arbejdspladsen eller i kirken. ■

”Grænser” er temaet på Grundtvigsk Forums samtaledag den 25. september 2014. Rekvirer samtalekort på www.grundtvig.dk.

Karin A. Vestergaard
sognepræst i Ikast-Faurholt sogne

Opbygning af værdier på tværs af generationer

Konfirmanderne har i mine mange år som præst altid fyldt meget. Det almindelige er her, ligesom i de fleste andre pastorater, at hver præst har to konfirmandhold, og cirka hvert andet år har jeg et ekstra hold med elever med særlige behov for støtte.

Det er mit ønske at tilrettelægge et program og skabe en atmosfære, så de unge oplever, at det er rart at være sammen med præsten, og at de bliver set i al deres forskellighed. Jeg har noget, jeg gerne vil dele med konfirmanderne. Og så er konfirmanderne en meget vigtig inspirationskilde. De stiller spørgsmål, som jeg næppe kunne finde på at stille, men det kan være spørgsmål, som sætter sig i ens eget sind, og måske også sætter sit præg på søndagens prædiken.

Konfirmanderne er betroet os af både forældre og Gud på et tidspunkt i deres liv, hvor det er enormt vigtigt, at de har en voksen at spille opad, give modspil og spille med, når det gælder deres åndelige del af livet.

Konfirmanderne på hjemmebesøg

Der er mange negative forventninger til både konfirmander, præster og andre kristne: Konfirmanderne er umulige at håndtere. Kristne er en uddøende og naiv race. Fordommene er som ukrudt, der kvæler de spirende frø. Derfor er det blevet en fast del af min årsplan for konfirmationsforberedelsen at indlægge besøg i private hjem. Målet hermed er dobbelt: at både konfirmanden og værten opdager hinanden som mennesker, der er på vej i Guds og egen verden. Og så er det altid rart at være ventet og vente på en gæst.

I efterårsperioden bliver konfirman-

Hjemmebesøg er blevet en fast del af konfirmationsundervisningen i Ikast-Faurholt sogne.

derne sendt ud i forbindelse med de almindelige timer, 1-2 gange. Her er det typisk bedsteforældregenerationen, der bliver besøgt. Der er defineret et emne, som samtalen skal dreje sig om, og konfirmanderne har et par spørgsmål med. Konfirmandernes reaktion er typisk: Hvor var det hyggeligt. Hvor var det spændende at høre ham fortælle. Skal vi ikke prøve det igen?

På hjemmebesøg hos menighedsrådsmedlemmer

Det er blevet et fast program at afvikle et hjemmebesøg for konfirmanderne, lige før vinterferien, og parallelt hermed er forældrene samlet til en aften om konfirmationens mange vinkler.

Det er et aftenprogram, og konfirmandernes værter er menighedsrådsmedlemmer og/eller ledere i det kirkelige foreningsarbejde. Konfirmanderne medbringer de spørgsmål, som de selv har formuleret "på klassen". Listen er lang. Her er et lille udpluk: Hvad er Gud for dig? Har Gud stor værdi for dig? Hvordan kom du til at tro på Gud? Hvilke værdier er der i

kristendommen? Tilgiver du folk, der har gjort dig ondt?

Alle konfirmander, uden undtagelse, beskriver dette hjemmebesøg som en rigtig god oplevelse, og hvad de især bemærker, veksler lige fra samtalen og værternes svar på deres spørgsmål, til aftenens traktement, bilens mærke, og hvor stor stuens fjernsyn var. Og værtsfamilierne glæder sig allerede til næste år, når konfirmanderne kommer på besøg.

Fordomme visner

Der er mange fordomme, der visner. Konfirmanderne oplever, at kristne mennesker er ganske almindelige mennesker, optaget af både arbejde, sport, tro og meget mere. Så er det måske ikke så farligt at vedkende sig selv som kristen. Værterne oplever, at konfirmanderne er ligesom deres egne børn og børnebørn, med behov for tryghed, at blive set og udfordret. Og så er der en ekstra og stor gevinst, at værter og konfirmanderne nu kender hinanden, når de næste gang mødes til gudstjeneste. ■

Store Julebage-Hyggedag

Frederiksberg Sogns Menighedshus syder af liv, når der afholdes Store Julebage-Hyggedag på tværs af generationer. På denne måde hjælper kirken med at bringe generationerne sammen for at give traditioner og viden omkring juletraditioner videre på en helt konkret måde.

For snart 10 år siden fik medarbejderne i Frederiksberg Sogns Ungdomskreds den ide, at det måtte være muligt at bage til jul sammen med børn og forældre i forbindelse med den sidste såkaldte "familiecafé" før jul. Ideen blev i løbet af få år en bragende succes, hvorefter medarbejderne opfandt Store Julebage-Hyggedag.

Store Julebage-Hyggedag er nu afholdt for femte gang med deltagelse af op mod 400 børn, forældre og medarbejdere. Dette må siges at være lidt af en præstation, da der er rigtig mange julearrangementer som afholdes i weekenden omkring første søndag i advent.

Børn og voksne skal være aktive sammen

Ideen bag Store Julebage-Hyggedag

er, at børn og voksne skal være aktive sammen om nogle af de juleaktiviteter, som alle gerne vil nå før jul, men som mange ikke når i den travle hverdag.

Endvidere er det en afgørende forudsætning, at alle de frivillige medarbejdere er med, fordi de har lyst til at deltage.

Dagen begynder med, at Spire- og Juniorkorets 30-35 medlemmer giver en kort koncert i den store sal i Frederiksberg Sogns Menighedshus, der i dagens anledning er indrettet med bageborde og 10-11 bageovne.

Efter koncerten kan der købes værdboner til lave priser. De kan veksles til en portion dej, konfekt eller pynt og lys til en juledekoration. Og så er der ellers mulighed for, at børn og forældre sammen laver klejner, finskbrød, brunkager, konfekt, havregrynskugler,

candyfloss, flødeboller og juledekorationer rundt omkring i huset.

Ud over aktiviteterne er der en lille børnetombola og en salgsbod med kagedåser, kageæsker, og lækkerier til jul samt julepynt, som er fremstillet af flittige medarbejdere forud for dagen. Bliver man sulten i løbet af dagen kan der købes sandwich, æbleskiver, sodavand, gløgg med mere i cafeen.

I julehulen på loftet bliver der fortalt julehistorie et par gange i løbet af dagen til stor glæde for de mange børn.

Grundig planlægning og en ihærdig medarbejderskare

Et sådan arrangement kræver grundig planlægning og en hel del logistik og koordinering. Derfor er der en lille trofast og meget ihærdig medarbejderskare, der allerede før Sankt Hans begynder at planlægge dagen. I november og specielt i den sidste uge inden Store Julebage-Hyggedag summer mange lokaler i menighedshuset af forberedelserne til selve dagen. ■

Ønsker du mere information eller inspiration om dagen, er du velkommen til at kontakte Lene Norrbom, tlf. 31 14 26 06, eller Jørgen Lundblad, tlf. 30 37 75 68.

Peter Hundebøll

skoleleder, menighedsrådsmedlem og medlem af Ribe Stiftsråd

Folkekirken og den nye

Hvad indebærer den nye skolereform?

Reformen træder i kraft til august 2014.

Eleverne skal løftes fagligt, således at de ved afgang fra grundskolen, skal være ca. et skoleår længere fremme end hidtil (en elev i 8. klasse skal på sigt kunne det en afgangselev forlader skolen med i dag).

Eleverne skal opholde sig længere tid i skolen. Alle elever mellem 0. og 3. klasse, skal til næste år være i skolen i 30 timer (i gennemsnit fra kl. 8.00-14.00 hver dag). 4.-7. klasse skal være på skolen i 33 timer, og endeligt skal 7.-9. klasse være på skolen i 35 timer (8.00-15.00 i gennemsnit).

Andre nye tiltag med skolereformen

- Eleverne skal gennemsnitligt have 45 minutters idræt og bevægelse hver dag.

- Antallet af matematik- og dansk-timer hæves fra 4. klasse.
- På sprogområdet flytter engelsk fra 3. klasse til 1. klasse og tysk eller fransk rykker fra 7. til 5. klasse.
- Flere muligheder for holddannelse.
- Sløjd og håndarbejde erstattes af et nyt fag "Håndværk og design."
- Nyt nationalt videnscenter for historie og kulturarv.
- Folkeskolens afgangsprøver skal have øget betydning for optagelse på ungdomsuddannelserne.
- Et nyt begreb indføres i undervisningstiden, Understøttende undervisning (USU), hvor der er mulighed for at invitere andre ind til at understøtte den alm. undervisning.
- Der skal tilbydes 2 timers lektiehjælp ugentligt. Disse timer er dog frivillige i de første 2 år.

Lærernes ændrede arbejdstider

Efter lærerne var lockoutet i det meste af april måned i 2013, vedtog Folketinget lov 409. I denne lov reguleres lærernes arbejdstid, og i loven forventes det, at lærerne er til stede på deres arbejdsplads i hele deres arbejdstid. Et skoleår er på 200 skoledage, derfor vil en fuldtidsansat lærers arbejdstid og dermed tilstedeværelsestid være omkring 40 timer ugentligt, eller i gennemsnit fra kl. 8-16. Lærernes arbejdstid skal nærme sig det øvrige arbejdsmarkeds, derfor skal arbejdstiden afvikles mellem 7.00 og 17.00. Dette gælder alt arbejde: undervisning, skole-hjem samtaler, klassearrangementer, lærernes almindelige forberedelse.

Fra august vil det være nogenlunde lige så vanskeligt at fange sin klasselærer pr. tlf. eller mail, som det er at få fat i sin praktiserende læge. Dette i sig selv vil også give nye udfordringer for mange familier, når der skal planlægges f.eks. skole-hjem samtaler. Der er dog fortsat mulighed for at gennemføre ekskursioner og lejrskoler.

Kirkens udfordringer i forbindelse med skolereformen

Eleverne skal være på skolen i flere timer. Det vil betyde, at der bliver færre timer til fritidsaktiviteter, samt til fællestimer i hjemmet, herunder fortsat lidt hjemmearbejde fra skolen, og for de store elever tid til lidt fritidsarbejde.

Med denne øgede kamp om elevernes fritid, er det vigtigt, at kirkens folk også er på banen og sørger for at udbygge de relationer, der allerede er mellem skole og kirke (præst). Det er vigtigt, at kirkens folk lytter til den nye verden, skolerne skal arbejde med fra august. En stor mursten i rigtig mange sogne har været placering af konfirmandundervisningen i 7./8. klasse. Rigtig mange steder har der været en næsten 200 årig tradition for, at kirkens undervisning er 2 morgenlektioner på det relevante klassetrin. Men i mange sogne er der allerede sket en udvikling på dette område med at placere konfirmandundervisningen efter den almindelige skolegang.

I forbindelse med forhandlingerne om den nye skolereform er kirkefolket blevet lovet, at der ikke er ændret på praksis i forhold til, hvornår konfirmandundervisningen skal placeres. Det skal som nu ske i tidsrummet fra 8.00-16.00. Men selvsagt vanskeliggøres det, når eleverne allerede er i skole i 35 timer. Det er vigtigt, at kirken lytter til skolefolket og finder sine egne ben lokalt i forhold til, hvad der kan virke i samspil med skolen. Masser af unge mennesker har igennem generationer haft rigtig mange positive oplevelser ved at modtage undervisning i den lokale Ungdomsskole, enten på eftermiddags-, aften- eller weekendhold.

Måske skal der ændres lidt på undervisningsformen, når der skal undervises om eftermiddagen, fremfor om morgenen. Men der er allerede masser af steder i Danmark, hvor der er indhøstet masser af erfaringer med undervisning på en anden måde, end når det sker som morgentimer.

Det er selvfølgelig også legalt af kirkens folk at forhandle sig frem til både morgentimer og andre timer udover skoleåret. Dette sker normalt gennem provsten (provsterne) i kom-

skolereform

munen og lederen af den lokale skoleforvaltning. Lovgivningsmæssigt er det kommunalbestyrelsen og det enkelte menighedsråd, der skal forhandle, og opnås der ikke enighed, ligger beslutningen hos byrådet. Det sidste er vigtigt at huske, når der forhandles.

Med hensyn til mini-konfirmander er det et faktum, at deres skoledag fra august slutter kl. 14.00 i gennemsnit. Har det lokale sogn et ønske om at mini-konfirmandundervisningen skal starte før, er det fuldt legalt at spørge, om skolen har mulighed for at afslutte en dag tidligere i en periode.

Intet behøves at være, som det har været hidtil, og engang imellem er det ganske sundt og forfriskende at ryste posen og udfordre sig selv som underviser.

Hvad kan kirken tilbyde vore skoler?

I folkekirken har vi rigtig mange ting, som vi kunne gøre brug af i et mere samlet og målrettet samarbejde med den lokale skole.

Præsterne er ressourcpersoner, som naturligt kan indgå i skolernes kriseplan, hvis et barn har mistet, eller der er sket andre grimme uheld på skolen. Lærerne og psykologerne kan rigtig mange ting, men den lokale præst kan mange andre ting, der kan gøre en svær situation nemmere at leve med.

Præsterne er gode ressourcpersoner, hvad enten det er på skolen, eller når klassen er "i marken," på besøg i kirken eller på kirkegården, når klassen arbejder med historiske emner, billedkunst, eller temaer som glæde, kærlighed, død og sorg. Præster og andre medarbejdere ved kirkerne vil også kunne være ressourcpersoner ved projektopgaver enten i afgangsklasserne eller undervejs i skoleforløbet. Organist og musiklærer vil også kunne

udfordre og inspirere hinanden.

Kirkegårdslederen og biologilæreren vil også kunne udfordre hinanden på en række områder, med hensyn til beplantning og temaer i forhold til, hvad der sker under jorden, når en begravelse har fundet sted.

Rundt omkring i landet har vi en række specialpræster. Tænker de sig selv ind i forhold til skolerne i området? Når eleverne har et tema om hospitaler, tænkes hospitalspræsten også med ind som en ressourceperson? Vore ungdomspræster og gadepræster har de faste tidspunkter, hvor de kommer på skolerne på samme måde som kommunens SSP-konsulent? En social præst vil også kunne berige mange undervisningsforløb med undervisning om bagsiden af det traditionelle Danmark.

Kort sagt samarbejdet mellem skolen og den lokale kirke, kan nemt blive meget andet end en årlig opringning om placering af konfirmandundervisning for de 2 stk. 7. klasser, samt tidspunktet for mini-konfirmandundervisningen og tidspunktet for juleguds-tjenesten.

Med ovennævnte som inspiration tænker jeg, at der fortsat vil være rigtig mange muligheder for at skole og kirke har noget at tale sammen om. Det er de samme børn, vi skal undervise. Det er de samme hjem, vi er i dialog med. Derfor er det også vigtigt, at vi får skabt rigtig mange relationer mellem lærere og ansatte ved kirkerne. Fortsat skole-kirkesamarbejde er en alt for vigtig sag til det kun er en sag for skoleleder og sognepræst. Men det er selvsagt præst og ledelse, der skal formidle og være med til at skabe gode

Foto: Niels Thure Krarup

I forbindelse med forhandlingerne om den nye skolereform er kirkefolket blevet lovet, at der ikke er ændret på praksis i forhold til, hvornår konfirmandundervisningen skal placeres. Men det vanskeliggøres, når eleverne allerede er i skole i 35 timer. Det er vigtigt, at kirken lytter til skolefolket og finder sine egne ben lokalt i forhold til, hvad der kan virke i samspil med skolen.

relationer og meningsfulde fælles undervisningsprojekter og andre relevante projekter. Det kan være skolens julekoncert, som er i kirken. Det kan være kirken, der byder ind med en Sigurd-koncert, eller et spændende teaterstykke.

Hertil kommer hele det store skole-kirkesamarbejde, som er spredt udover det ganske land. Husk at trække på dette arbejde, når der skal skabes meningsfulde relationer. Det samme gælder i forhold til konfirmandundervisningen. Her er det også klogt at lade sig inspirere af Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV) og Folkekirkens Konfirmandcenter. ■

Fejring af Skole i 200 år

Sådan kan den lokale kirke være med til at fejre 200 året for undervisningspligtens indførelse

I anledning af jubilæet kunne man som lokal kirke sende en lykønskning til de(n) lokale skoler i sognet for at:

- anerkende det arbejde der laves af den lokale skole
- vedligeholde det gode samarbejde, der (måske) er
- understøtte/forbedre forholdet mellem skole og kirke
- italesætte det fælles fokus som både skole og kirke har – nemlig dannelsen af medborgere

Den lokale kirke kunne f.eks. i anledning af jubilæet:

- sende et kort, en blomst, en bog
- give skolen et klassesæt af Bibelen, børnebibel eller skolebibel eller andre undervisningsmaterialer. Find evt. inspiration på www.bibelselskab.dk. Find ud af, hvad skolen allerede har, og hvad de har brug for.
- sende en stor æske gode chokolader til lærerværelset, evt. i forbindelse med påsken sende chokoladepåskeæg til alle lærere og skolens andre medarbejdere og måske eleverne
- dele frugt ud til alle elever (frugt fra Kundskabens træ?)
- indbyde til at lave en jubilæums-gudstjeneste sammen på et passende tidspunkt i forbindelse med jubilæumsaktiviteterne
- skolejubilæet kulminerer i efteråret i uge 41 med en temauge for alle skoler i hele landet. Her kunne de lokale kirker måske også byde ind.

Den 25. marts udkommer en serie på 8 små fagbøger om skolehistorie for børn. Serien hedder "Vild med Viden",

og bøgerne kan bestilles hos forlaget Epsilon. De er lavet til skolejubilæet og fortæller bl.a. historierne om 'det vigtigste fag' (nemlig religion), anskuelsestavler, skolens rum

og rammer, hygiejne og ernæring i skolen, børnearbejde mv. De er rigt illustrerede med tegninger, billeder og fotografier. Det kunne måske være en sjov ting enten at have liggende i kirken til børnene, når der er gudstjeneste, barnedåb eller lignende, eller at sende en serie til de lokale skolers børnebibliotek. Bøgerne er skrevet af forskere eller fagfolk, der arbejder med området. I de fleste af bøgerne er der afsnit, som handler om kirkens og kristendommens betydning.

Fortællinger om kirken og skolen

Kirken havde meget stor indflydelse på skolelovene i 1814. Bl.a. sikrede kirken, at skolesang blev obligatorisk i 1814, således at børnene kunne synge med til gudstjenesten om søndagen. Et andet punkt er selvfølgelig kristendommens store betydning i undervisningen. Et af kong Frederik d. 6.s hovedargumenter for skolelovene var, at han var forpligtet til at sikre, at de danske børn blev gode kristne borgere. Kun igennem religionsundervisningen kunne dette sikres. Måske denne fortælling kunne bruges som udgangspunkt for arrangementer med kirke og skole, en artikel om den lo-

kale kirkes historie og betydning for skolen eller lignende.

I hele foråret og sommeren gennemfører vi en landsdækkende indsamling af lærer-erindringer. For 200 år siden var præsten og læreren de to vigtigste personer i lokalsamfundet. Måske den lokale kirke kunne fortælle et par historier, opfordre de lokale lærere, både de pensionerede og arbejdende, til at gå ind på skole200.dk og finde ud af, hvor det nærmeste arkiv ligger, der deltager i indsamlingen, og selvfølgelig indsende deres erindringer.

Skole200.dk

Hent yderligere ideer til, hvordan kirken kan være med til at fejre 200 året i et idekatalog til samarbejdspartnere på <http://skole200.dk/materialer>

På skole200.dk er der også en aktivitetskalender, hvor man kan skrive sine jubilæumsaktiviteter ind. Kirkerne kan skrive alle deres skolejubilæumsrelaterede tilbud ind, f.eks. foredrag, koncert med skolesange, oplæsningsaften eller en jubilæumsgudstjeneste. ■

Nyt fra Kirkefondet

Nye vejkirkebrochurer

De nye brochurer over vejkirker og andre åbne kirker for 2014 udkommer omkring 1. april. Der er i alt 395 kirker med i de to brochurer, hvor man kan læse om kirkernes seværdigheder, åbningstider, beliggenhed, koncerter og arrangementer. Brochurerne er igen i år illustreret og layoutet af grafiker Kim Broström.

Vejkirkebrochurerne kan fås i de deltagende kirker, på biblioteker, turistbureauer, campingpladser, vandrerhjem, motorvejsstationer og på udvalgte museer eller ved henvendelse til Kirkefondet. De kan også allerede nu downloades fra www.vejkirker.dk, hvor der også er direkte link til kirkernes hjemmesider, og man kan læse mere om vejkirkeordningen i det hele taget.

Tre kirker til salg

På baggrund af indstillingen om lukning af nogle kirker i København, som kirke- og kulturminister Marianne Jelved foretog i september, har Kirkefondet nu i alt tre kirker til salg. Det er Absalons Kirke på Vesterbro, Samuels Kirke og Blågårds Kirke på Nørrebro.

En udbudsrunde i efteråret sidste år på to af kirkerne førte desværre ikke til et endeligt salg, selv om flere var interesseret. Derfor vil der nu blive indledt en salgs- og an-

noncekampagne for alle tre kirker. Det er Colliers International, der står for salget, og yderligere oplysninger om kirkerne kan ses på www.colliers.com.

Kirkefondet håber, at kampagnen fører til, at flere potentielle købere melder sig, så midler fra kirkesalget kan frigøres og bruges til Kirkefondets formål: At fremme liv og vækst i folkekirkens menigheder.

Få jeres sogn med i Lokal Kirkeudvikling

Kirkefondet arbejder lige nu på at etablere nye netværk, der forhåbentlig kan starte op i løbet af efteråret 2014. Vi har sogne, der er interesseret i at komme med i det nordjyske og på Sjælland, så derfor søger vi lige nu efter andre sogne i disse områder, der kunne være interesserede i at komme med i Lokal Kirkeudvikling.

Interesserede kan kontakte udviklingskonsulent Annette Bennedsgaard på tlf. 24 44 37 98 eller på ab@kirkefondet.dk.

Vi har lige nu provstinetværk i Bogense og Hedensted. Provstinetværk sættes løbende i gang efter ønske.

Læs mere om Lokal Kirkeudvikling på www.lokalkirkeudvikling.dk

Kirkefondet på årsmøde

Kirkefondet deltager igen i år på Landsforeningen af Menighedsråds årsmøde, der finder sted 23.-25. maj på Nyborg Strand.

Vi vil have en stand i vandrehallen, hvor du kan komme og få en snak med os i pauserne fredag og lørdag og se vore udgivelser m.m.

Vi glæder os til at se dig!

Støt Kirkefondet på kollektdagen St. Bededag

Vær med til at støtte til Kirkefondets arbejde for liv og vækst ved at give et bidrag i kirken St. Bededag eller indbetale et beløb på Kirkefondets konto

2120-8541701207. Tak for alle bidrag! Hvis du sender en gave på kr. 250,- eller mere om året, modtager du "Kirken i dag" gratis.

Tema for næste nummer af *Kirken i dag*:

Inddragelse af frivillige i kirken

Kirken *i* dag

Til inspiration

Livtag

Indøvelse i Kristendom

Leise Christensen, Signe Malene Berg,
Peter Nejsum og Anna Helleberg Kluge

Livtag er voksenpædagogisk materiale til brug i den kirkelige undervisning. Materialet har et bredt sigte og indøver i kristendom gennem andagt og undervisning ved at inddrage de mange læringsstile, pædagogikken tilbyder.

Desuden består *Livtag* af en andagtsboks, der også kan bruges selvstændigt til privat brug.

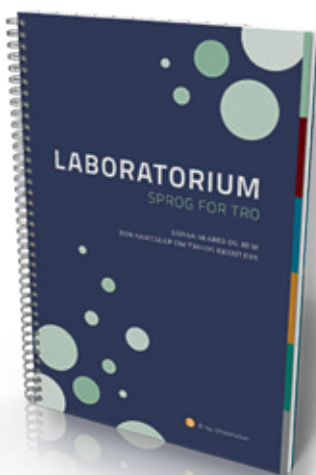
Undervisningsmateriale + cd: 475 kr.
Andagtsboks (4 små bøger og en skål): 220 kr.

ISBN 978-87-7495-177-3

ISBN 978-87-7495-187-2 (andagtsboks)

RPF

Aros
underviser

Laboratorium

Sprog for tro

Jeanne Dalgaard, Nicolai Halvorsen,
Kirsten Jørgensen og Birgitte Stoklund Larsen

Laboratorium – Sprog for tro henvender sig til dig, der vil igangsætte en åben samtale om tro – på højskolen, på arbejdspladsen, i sognegården eller beboerhuset.

Deltagerne i øvelserne kan have alle religiøse baggrunde eller ingen. Pointen er, at tro ikke er en privatsag, men noget vi kan tale om og udforske – og derved blive klogere på os selv og hinanden.

60 sider • 249 kr.

ISBN 978-87-7003-691-7